NOTE TO USERS

This reproduction is the best copy available.

UMI®

001365

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

CORRESPONDENCE OF I. FRANKO TO M. DRAHOMANIV

A study of I. Franko's viewpoint on literature, culture and social problems.

Prepared by

Roman Leo Kecala

Thesis presented to the Faculty of Arts of the University of Ottawa through the Department of Slavic Studies as partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts.

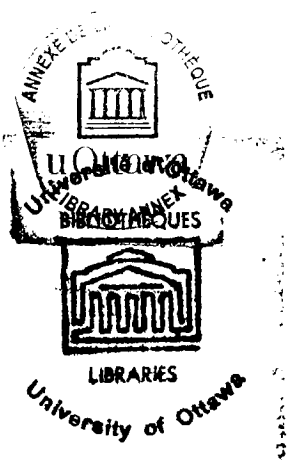

Ottawa, Canada, 1968

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UMI Number: EC56042

INFORMATION TO USERS

The quality of this reproduction is dependent upon the quality of the copy submitted. Broken or indistinct print, colored or poor quality illustrations and photographs, print bleed-through, substandard margins, and improper alignment can adversely affect reproduction.
In the unlikely event that the author did not send a complete manuscript and there are missing pages, these will be noted. Also, if unauthorized copyright material had to be removed, a note will indicate the deletion.

UMI®

UMI Microform EC56042
Copyright 2011 by ProQuest LLC
All rights reserved. This microform edition is protected against unauthorized copying under Title 17, United States Code.

ProQuest LLC
789 East Eisenhower Parkway
P.O. Box 1346
Ann Arbor, MI 48106-1346

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

ЛИСТУВАННЯ І. ФРАНКА ДО М. ДРАГОМАНОВА

Роман Кецала

Праця предложена на Славістичний Відділ Філологічного Факультету Оттавського Університету, як частина вимог для осягнення ступеня М.А. /Мастер оф Артс/.

Оттава, Канада 1968р.

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

ACKNOWLEDGEMENT

This thesis was prepared under the guidance of the Head of the Department of Slavic Studies, Professor Constantine Bida, Ph. D.

Gratitude is here expressed for his interest and cooperation.

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

Ця праця приготовлена під керівництвом Професора Доктора Констянтина Біди.

На цьому місці складаю Професорові Докторові Констянтинові Біді вислови щирої подяки за його вказівки й допомогу в підготовці цієї праці.

Рівно ж дякую всім, хто в якійсь мірі допомогли мені в опрацюванні цієї теми.

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

TABLE OF CONTENTS

Chapter page

INTRODUCTION

I. SOCIAL, ECONOMIC AND POLITICAL PROBLEMS..... 1

II. LITERARY AND CULTURAL PROBLEMS 21

III. EDITING PROBLEMS 34

IV. LANGUAGE AND STYLE OF THE LETTERS OF IVAN FRANKO 51

APPENDIX I 78

APPENDIX II 80

CONCLUSIONS 82

BIBLIOGRAPHY 85

ABSTRACT 106

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

ЗМІСТ

Розділ	сторінка
ВСТУП	
I. СОЦІЯЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ І ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ	1
II. ЛІТЕРАТУРНО-КУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ	21
III. ВИДАВНИЧІ ПРОБЛЕМИ	34
IУ. МОВА І СТИЛЬ	51
АПЕНДІКС І	78
АПЕНДІКС II	80
ЗАКІНЧЕННЯ	82
БІБЛІОГРАФІЯ	85
РЕЗЮМЕ	106

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

ВСТУП

Щоб краще зрозуміти і засвідомити собі широкий діапазон порушуваних проблем у листуванні Івана Франка з Михайлом Драгомановим, слід би коротко сказати про становище українського народу та політичні рухи тієї епохи.

Наприкінці 18-го сторіччя після поділу польської держави між трьома сукцесійними державами - Росією, Австрією і Прусією, - землі українського народу опинилися у межах двох держав - Росії і Австрії. Галицька провінція опинилася у межах Австрії, а українська людність раділа із цього факту, бо австрійська влада не потурала шляхті, як то було в польській державі.

На галицькій землі у 60-тих роках 19-го сторіччя проявився кінець національного занепаду, бо ж засновано " Товариство Просвіта" для ширення освіти в народніх масах, появилися політичні напрямки - українофіли, народовці, а в 70-тих роках - радикали.

Людність Европи жила тоді ще під враженням революційних струсів на Заході і пам'ятала часи " Весни народів" 1848 р. Це був час великих надій. У тому саме часі з'являється на українській землі у Галичині, одна із визначних постатей того періоду - Іван Франко, великий поет, письменник, драматург, науковий діяч і критик, суспільник, політик і громадський діяч широкого засягу.

UNIVERSITÉ D'OTTAWA - ÉCOLE DES GRADUÉS

Але нас цікавить початок листування Івана Франка з Михайлом Драгомановим.

Іван Франко будучи ще студентом і членом "Академічного кружка" у Львові, зацікавився листами писаними М. Драгомановим до того ж " Академічного кружка", якими дорікав студентам, чому вони не пишуть народньою мовою, а якоюсь штучною, вигаданою. Франко почав писати листи до Драгоманова, а Драгоманів відповідав на листи цікавого студента. Так почалося листування Івана Франка з Михайлом Драгомановим, що тяглося 18 років - від 1877 р. до 1895 р., тобто до смерти Михайла Драгоманова. У цьому листуванні проявилися характер обох співкореспондентів, їхня особиста вдача, світоглядові різниці, бо ж кожний походив, виростав та виховувався в інших умовинах, і в іншій атмосфері.

На самому початку Іван Франко ще молодий недосвідчений студент, підпав під великий вплив М. Драгоманова, що вже мав свій вироблений світогляд, мав виразні погляди на цілу низку суспільних справ і явищ. Але Франко, що мав, можна сказати, природжений інстинкт суспільника, не все сприймав безкритично від свого учителя.

Франко звик критично ставитися до всього почутого, отже і до тверджень Драгоманова, через те не раз приходило між ними до непорозумінь. Іван Франко, з уваги на свою скромність і різницю віку, заховував великий такт.

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Уже у перших листах до редакції " Друга" Михайло Драгоманів своїми увагами про живу народню мову звертав загально увагу академічної молоді на конкретні потреби народу і тим пробуджував у молодого покоління зацікавлення народнім життям. Це зацікавлення проявилося у таких формах, як утворення статистично-етнографічного гуртка чи збиранням " у терені" окремими одиницями словесних або пісемних чи музичних народніх творів.

Працею студентів, а передусім працею Франка, дуже цікавився Драгоманів і часто в листуванні подавав свої уваги та поради, заохочуючи до корисної для народа праці.

Із листування Франка з Драгомановим переконуємося, що Франко кожне суспільне явище розглядав під кутом корисности для загалу, для народу.

Драгоманів висував соціяльні проблеми, і то у забарвленню соціялістичному, яке дехто прийняв беззастережно. Франко не довго був у полоні соціялістичних ідей. Завдяки критичному підходові, Франко умів добачити і плюси і мінуси у пропаґованих Драгомановим соціялістичних ідеях. Згодом Франко рішуче критикував і відкидав ці соціялістичні ідеї саме за пропаґування клясової боротьби і реалізування їх навіть насильно.

Пізніше, хоч був одним із засновників радикальної партії, вийшов із неї і був одним із засновників національно-демократичної української партії.

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA - ÉCOLE DES GRADUÉS

Із листування знаємо, що дальшим зацікавленням Драгоманова було бажання спонукати Франка зайнятися опрацюванням християнських апокрифів для поборювання цареславного православія і єзуїтського-католицизму.

У листуванні чимало уваги присвячено популярним виданням для народу, і може це найбільше спонукало Івана Франка братися до видання періодичних часописів, як також і " дешевих бібліотек" для народу.

Франко кожну працю розпочинав як суспільник, - із надією на покращання долі народу, бож це все брав під кутом корисности для загалу, тобто всі справи Франко розглядав як справи суспільні, як служення своєму народові, своїй нації. Такою суспільною працею Франко уважав і свою творчість, у чому переконує нас і тематика тих творів і сама їх ідейна настанова. Знаємо що Франкові національні відчуття, як патріота українця і як суспільника, як також знайомство і листування Франка з Драгомановим і з діячами із Східної України, були тими побудниками та спонукою до глибокого роздуму про долю і майбутнє України. Ці саме фактори зродили в ньому ідею соборности українських земель та майбутньої державности українського народу, що із такою силою і пластичністю висловлена у " Пролозі" до поеми " Мойсей." Тут його світогляд українця-самостійника і соборника має повне і завершене потвердження.

Дійшовши до якоїсь стадії свого розумового і суспільно-громадського розвитку, Франкові сучасники залишалися

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

на тому поземі, як це ось бачимо хоча б на прикладі його приятеля М. Павлика. Але у Франка ми спостерігаємо, що розвиток і зростання його духових сил не зупинилось.

Годиться сказати про паралелізм між листуванням Івана Франка з Драгомановим та літературною творчістю Франка у періоді листування, як також згадати про ідеї і проблеми, які порушував Іван Франко.

Знаємо, що був це час пробудження українського народу з довговікового занепаду, а Франко був одним з учасників того руху, тому він, крім сталої журналістичної роботи, де писав і поміщував свої статті і наукові розвідки на суспільно-громадські і політичні теми, віддавався творчій праці на науково-видавничому секторі і видав:" Захар Беркут", " Каменярі", " Панські жарти", " Каїн", " Іван Вишенський", ліричні і драматичні твори та цілу серію дитячої літератури як " Лис Микита", " Коли ще звірі говорили", " Абу Касимові капці" тощо, про які кожночасно повідомляв Драгоманова і просив його критичного осуду.

Можна сказати що листування Франка з Драгомановим у першій стадії суспільної діяльности Франка спричинилося до того, що Франко зразу розглядав народні проблеми із пункту соціялістичних ідей, але згодом почав критично оцінювати соціялізм і його вартість, що спонукало Франка вести елястичну, а відтак зовсім відмінну політичну лінію від Драгоманова, що наочно виявилося у їхніх суперечках.

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

У творчій ділянці, листування з Драгомановим і правильне розуміння справи, спонукали Франка писати на реальні теми, взяті з життя народу. Також можна сказати, що у періоді частого листування з Драгомановим, не все ішла в парі інтенсивна творча праця Франка як поета, письменника, науковця, бо Драгоманів намагався заохочувати Франка більше до журналістичної роботи, аніж до творчої письменницької, однак Франко умів вив'язатися і як журналіст, і як письменник, і як поет, що у пізнішому його віці закінчилося поетичним твором - безсмертною поемою, " Мойсей", що є перлиною не тільки української але також і всесвітньої літератури, бо своєю тематикою охоплює вселюдські ідеали і почування.

Тож вплив і значення Франка-Каменяра поглиблюється ще й тим, що він, плекаючи ідею соборности України, став у Галичині і пропаґатором єдиної соборної літературної української мови. У цій ділянці також велика Франкова заслуга, бо, він переборюючи провінціональний " патріотизм" своїх сучасників, свідомо прямував до створення єдиної соборної літературної мови. Але і на цьому шляху доводилось Франкові - як спостерігаємо у листуванні - поборювати багато перешкод. Навіть шлюб Франка з наддніпрянкою мав символізувати ту ідею соборности.

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

I

СОЦІЯЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ І ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ.

У листуванні Франка з Драгомановим відбивається інтенсивне зацікавлення Франка суспільними проблемами. Іван Франко, як селянський син чуттєво був завжди із простим народом, бо знав і бачив " тяжкі гаразди".

У роки студентства він став захоплюватись історією, історичними переказами - леґендами. Але від початку контакту із високоосвіченою людиною, професором Михайлом Драгомановим, почав поволі підпадати під вплив його світогляду, глядіти ближче на оточення, приглядатись до життя людей праці. Тому чим далі критичніше ставився до життєвих явищ. Усвідомлював їх причиновість та пов'язаність із суспільним ладом та державним устроєм.

Листуючись з Драгомановим, Франко у листі з дня 27-го жовтня 1883 р. / ч. 76/ повідомляє Драгоманова, що при " Академічнім братстві" зібралася громада людей, які зав'язують " Кружок етнографічно-статистичний" для студіювання життя і світогляду народу.

" Чи буде з тої муки хліб - не знати " - писав Франко, але відмічує, що він доложить усіх старань, щоб хоч щонебудь з того вийшло. Далі зауважує, що попереднього дня він зладив програму, яку на наступний день, під час " загальних зборів" візьмуть під дискусію, а на слідуючий тиждень Франко хоче дати відчит " О методі і цілях статистики", а відтак відчит про

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

етнографію, а далі пише Франко:

> Нехай люди хоч пізнають, як виглядає предмет - все таки не на одно їм отворяться очі, на що досі дивилися, а не бачили.[1]

Згодом Франко додає, що одним із перших завдань "Кружка" буде зладження і видання по можливості повної бібліографії всіх книжок, статтей і заміток щодо етнографії і статистики українського народу і краю, і надіється, що велика користь від такого видання буде для теперішніх і майбутніх поколінь на полі етнографії і статистики.

Рівночасно Франко повідомляє Драгоманова, що вони хочуть у кружку покласти вагу на збирання матеріялу з уст народу, тобто організувати час до часу екскурсії у різні сторони краю, а у програму таких екскурсій втягнути все, що кому подобається, бо не буде ніяких обмежень, ані границь, при чому Франко просить Драгоманова вказівок, які книги студіювати по етнографії.

Із листа з дня 4 го. грудня 1883 р. /ч. 82/ довідуємося, що Франко прочитав у "Кружку" цю частину листа Драгоманова, що відноситься до праць "Кружка," і його члени задумали розіслати до всіх сіл, де є читальні, громадські каси і шпихліри, запрошення і квестіонарі для заповнення і тим способом зібрати докладні дані про ті установи. Далі Франко повідомляє, що "Кружковці" поділили працю так, що одні збирають

---

1 Іван Франко, Твори: Вибрані листи, Київ, Державне Видавництво Художньої Літератури, 1946 р., том XX - ст. 191.

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

бібліографію, а інші - статистичні відомості про пожежі тощо.

З цих слів Франка писаних до Драгоманова бачимо, яку вагу прикладав він до суспільних справ, не жаліючи часу, ані труду. Радо виголошував він реферати на суспільні теми, щоб, як пише він "отворилися очі на справи, на які дивилися, а не бачили".

У тому самому листі ще є згадка, що з весною одна з перших екскурсій "Кружка" піде до Синевідська, щоб перевірити відносини, погляди і життя тої одинокої у нашім краю торговельної спілки-осади, а далі говорить також, що задумують зорганізувати прогульку до двох осель Білки й Костинева, у яких, як Франко зачував, задержалася досьогодні якась цікава форма "поземельної общини" і то, мабуть, основана на спільній управі поля.[2]

Пишучи до Драгоманова, Франко згадує про працівників "Кружка", подає деякі референції і зауважує, що на підставі зібраних матеріялів у "Кружку" обробляють ширші історичні та економічні теми.

В одного з них, Даниловича, писав Франко,- бачив статистистику за сто років з його села - статистику смерти, народжень і одружень - зладженої на підставі церковних метрик. З ним говорив Франко про конечність зладження історії економічного розвитку нашого народу під Австрією і потребу збирання матеріялів, і Данилович приобіцяв взяти участь у тій

---

2 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 206

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA - ÉCOLE DES GRADUÉS

роботі.[3]

У листі з дня 18 го. жовтня 1879 р. /ч. 35/ Драгоманів писав до Франка:

> Я все таки не радив би кидати тих речей, про котрі я писав, - бо певний, що на них, окрім усього іншого, Кружок зискав би собі пошану в усьому світі. Асоціяції /з громадами/, мала індустрія /те, що в Росії звуть "кустарная промишленность"/ і звичне народне право - на цих трьох конік добре б виїхав Кружок в люди, - та й самі члени його посбивали б на них схоластику.

Подавши вказівки, яку літературу треба дістати у тих справах, Драгоманів радить уникати "підладжування під авторитети та лицемірство" - і зауважує: "праця - так праця, наука - так наука."[4]

Із кореспонденції Івана Франка до Драгоманова, у листі з дня 6 го. лютого 1888 р. /ч. 154/ довідуємося, що Франко задумує зладити для "Наукової бібліотеки" статтю про "Панщину у Галичині за часів Австрії й про її скасування," яку нарешті, через дев'ять років після заповідження, надрукував у "Громадському голосі" в 1897 р., а рік пізніше статтю "Знесення панщини в Галичині."

Франко надавав великого значення справі панщини і після панщизняним порядкам, які все ще тяжіли над українською суспільністю, тому Франко домагався реформи соціяльних і

---

3 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 232 - 233.

4 "Листування І.Франка і М.Драгоманова," Матеріяли для культурної і громадської історії Західньої України, Київ, Всеукраїнська Академія Наук: Комісія Західньої України, 1928р. том I - ст. 62

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

економічних справ, що порушував у своїх статтях поміщуваних у різних часописах і видавництвах, а у газеті "Поступ" розгорнув і поставив у програму праці, які мала реалізувати редакція і окремі працівники-кореспонденти. /Програму "Поступу" разом із соціяльними і економічними постулятами вивидено і показано у замітці "Апендікс."/

У листі з дати вересень 1882 р. /ч. 65/, Франко повідомляє Драгоманова, що поклав собі своїм головним завданням почати видавання "Сільської Читальні," в котрій нав'язуючи до появи читалень по українських селах, можна б попри видання книжечок критичного, а то й белетристичного змісту, змагати й до того, щоб звести читальні в одну організацію, витворити між ними порозуміння. За кілька років це стало дійсністю.[5]

Аналізуючи творчість Івана Франка і його журналістичну працю на соціяльному і громадському секторі, треба ствердити, що Франко, як визначний суспільний діяч, весь час боровся за права народу, добивався покращання долі селянства і працюючого люду, а у закликах і наукових розвідках часто звертався до влади, щоб перевела реформи і надала нові права українському народові, при чому торощив своїм могутнім словом пересуди і старі навики панщизняних залишків. Цей напрямок його праці найшов відгомін у його листуванні з Драгомановим.

---

5 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 162

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Політичні проблеми, що повставали на українських землях при кінці XIX сторіччя, і які цікавили Івана Франка, можна зрозуміти, перечитуючи листи Франка.

Багато говорить про те його лист до Ольги Рошкевич із дня 20 го. вересня 1878 р. /ч. 18/. Проаналізувавши причини деякої змінливости своїх плянів, що є випливом його темпераменту, Франко приходить до важнішої частини свого письма, у якій хоче показати саму суть своїх переконань, головні стимули своєї теперішньої і будучої діяльности. Франко пише, що вже півтора року минуло, як він з Ольгою Рошкевич були разом і мали нагоду ділитися своїми думками і переконаннями. Від того часу багато дечого змінилося у них обоїх; тож час тепер наново все докладно розглянути совісно, наскільки годяться їхні переконання, щоб на будуче уникнути заводів і неприємностей. Франко писав, що давніше вони мало говорили о тих предметах і багато важких питань закривала їм, особиста симпатія - вони любили, а не філософували, були щасливі самі собою і забували о зовнішнім світі і важкій боротьбі, котра їх ждала. Чи добре, чи зле це було - писав Франко, що так швидко збуджено їх із щасливого сну, але факт стався фактом, не пройшов дарма, а полишив глибокі сліди в їхніх умах. Вони обоє дозріли серед тяжких проб і тому можуть тепер далеко сміліше і повніше аналізувати свої переконання, абстрагуючи від них личну любов і симпатію.

На слова Ольги Рошкевич, щоб Франко покинув "тоту" роботу, тобто свої переконання і зацікавлення новими ідеями,

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA · ÉCOLE DES GRADUÉS

віддався їй, а тоді вони вже побачуть, що дальше робити - обурювався Франко. Франко писав, що як вони будуть жити разом, і Ольга почала б знову в'язати його переконання та стримувати від сповнення завдань, які наказувала б йому його совість, то Франко покине її, не зважаючи ні на які огляди. Відтак, Франко пише що для того, тим потрібніше тепер прояснити обоцільно їхні переконання бодай у найзагальніших чертах і то у всіх головних питаннях, від котрих може в данім разі залежати сякий або такий поворот у їхньому життю, а це питання 1/ економічні, 2/ політичні, 3/ релегійні, 4/ соціологічні, 5/ проблеми практичні, то є тикаючі щоденної їхньої майбутньої діяльности.

Тут Франко, точка за точкою висказує свої погляди і зауважує, що економічний стан народу, це головна підстава цілого життя, розвою, поступу. Глибоко застановляючись, він висловлює свою думку, що коли економічний стан народу поганий, тоді порожні й балачки про поступ, науку.

Теперішній економічний стан народів поганий з багатьох причин, а найголовніша - це поділ на касту багатих і касту бідних, тобто через маєткову нерівність. Цей стан стався з бігом історичного розвитку, але він невічний, він мусить упасти, а на його місце прийде лад досконаліший, більш людяний - писав Франко.

Згодом Франко зазначає, що капіталістична революція 1789 р. відбулася так криваво,- причина тому не у тім, що

UNIVERSITY OF OTTAWA · SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

тиранія пануючих не позволяла ширення освіти, котра одна могла злагодити страшний вибух, коли тимчасом другі причини: бідність, здирство, і т.д. приспішили той вибух, Франко писав:

> Я переконаний, що послідний акт великої революції соціяльної буде остільки лагідніший, а тим саме розумніше і глибше проведення, оскільки освіта і наука зможе прояснити масам робочого народу ціль і способи цілого діла.6

Франко весь час був противником ширення клясової ненависти і клясової боротьби. Розгляд політичних питань Франко хоче подати як найкоротше. Питання політичні тільки при теперішнім ладі мають велике значення і то лиш остільки, оскільки відносяться до чисто економічних сторінок народнього життя, наприклад, податки, рекрутчина, війни і т.д. При соціялістичнім ладі, де всякі другі питання підпорядковані будуть питанням економічно-культурним, питання політичні, само собою розуміється, - писав Франко - стратять велику часть своєї ваги. Всякі клясові привілеї і нерівності щезають: " єдине джерело заслуги становить більша спосібність і більша для громади праця".

Наступний уривок найцікавіший для нефальшивої характеристики діяльности і національного " вірую" Івана Франка. Цей уривок так бринить:

> Я переконаний, що при такім ладі зможуть далеко скорше і свобідніше розвиватися поєдинчі народності і що значить, соціялістичний лад зовсім не противний національному розвиткові.7

---

6 Іван Франко, Твори, том XX: лист ч.18,ст.18
7 Іван Франко, Твори, том XX: лист ч. 18, ст. 43

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Саме ця точка соціялістичної програми найбільш притягала увагу молодого Франка, але в дійсності найбільш його зразила. Із листування Франка із Драгомановим можемо тільки невеликі окрушини вісток почути про ширений Драгомановим політичний рух серед молоді, який, проте, поволі з великими труднощами вилився в організацію радикальної партії в Галичині. Цю повільність руху можна пояснити, крім політичною взагалі відсталістю галицької провінції, також і ворожою поставою австрійської адміністрації до нового тоді соціялістичного руху, упередженість до якого збільшувала ще та обставина, що той рух у Галичині поширювався із чужої держави - Швайцарії серед русинів, що зміцнювало підозрілість серед старостів,поліції і прокураторії. Перші арештування / Павлика і Терлецького/ дуже налякали молодь і старше громадянство, що жило в державі з уже заґарантованими конституцією, громадянськими правами, але яке вже трохи забуло напружені часи " весни народів" 1848 р.

На закид Драгоманова, чому не протестують проти безправних арештувань,- Франко відповідає у листі з дати - Львів, березень 1881,/ч.49/, що нема кому, нема людей, нема організацій, щоб протестували, щойно треба їх зорганізувати, а далі зауважує, що за книжки і газети переслідують і арештують по цілій Галичині дуже багато людей; ледве половина тих фактів доходить до відомості декого у Львові, а й з того ледве половина згадується по газетах, а пишучи про арештування одних, приходилось би написати про інших , а про це все з

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA - ÉCOLE DES GRADUÉS

різних причин годі писати, тим більше, що по селах нема людей, котрі про всякі такі факти давали б знати подрібно та докладно. "Коли б такі вісті ми могли б мати - пише Франко,- то розуміється, ми подали б їх до прилюдного відома у "Світі" або в "Громаді." Далі Франко зауважує, що він не перечить, що це поганий порядок, але що ж діяти? Людей так поналякували численні процеси, ревізії та шикани, що кожний боїться своєї тіни, тому Франко думає конечно взятись до якої організації, котра б якнебудь звела б людей до одної роботи.[8]

У дальшому листуванні зударяються погляди Франка з поглядами Драгоманова, що видно у листі з дати Львів, жовтень 1881 р. /ч. 56/. Франко прихильник національно-народовецького руху, хоч під сильним впливом Драгоманова, здекларованого соціяліста і федераліста - все ж таки сприяв і симпатизував з народовцями, до яких належав також Кониський і тут саме Франко пише:

> А вже найдужче здивувало мене те, що Ви пишите про Конисього. Невжеж він такий чоловік від котрого поли врізуй! А між тим же не тільки листовно до нас дуже прихильний, а й особисто з нашим чоловіком балакав багато і тому дуже вподобався. Що його література безсинтезна, се видна річ, та що ж робити, коли кращої нема. В чім Ви бачите суперечність між його думками а нашими, я не можу добачити. Те, що Ви кажете про його намір буцімто боротися з штундою, потроха скорегується другим його листом з дороги, в котрім він дуже хвалить штунду і ставить її на рівні з реформацією Лютера.[9]

---

8 Іван Франко, Твори, том XX: ст. 131 - 132

9 Івнн Франко, Твори, том XX: ст. 143 - 144

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Коли тут мова про Кониського, слід згадати, що у листуванні Франка до Драгоманова, багато місця присвячено особі Кониського і його політичній діяльності на терені Галичини і України, при чому Франко зазначає, що з Кониським тяжко договоритися, бо він нестійкий у своїх поглядах. Далі Франко насвітлює політичну силюету Кониського з його хитністю і непослідовністю, що особливо наочно виявляється в порівнанню із принциповістю і догматичністю Драгоманова і реалізмом та конкретністю в тих справах Франка, як це видно із їхнього листування у справі "Зорі", / Правди і Поступу, про що згадується у розділі " Видавничі проблеми"/.

Кажучи далі про заснування Т-ва. " Взаїмної допомоги робітників", Франко зазначає, що бояться скликати робітників на зїзд, бо, мовляв, не дозволять, - при тім же не можуть визволитись з німецьких соціял-демократичних фраз,- а наші україножіли сидять собі спокійно. " Просвіта" й не відгукнулась на те, що Франко писав у " Світі" про видання популярних книжок, а у Львові треба хоч крихту з того зробити, що повинна б зробити " Просвіта": видати ряд книжок о таких речах, котрих " Просвіта" ніколи не напише, а то: критику австрійської конституції і суспільного устрою, про податки, війни, фінанси і т.д. Далі Франко зауважує, що говорив про те з деякими людьми з молодіжі, котрі сказали, що радо візьмуться до такого діла; коли не писати, то бодай збирати матеріяли, і звісна річ - писав Франко, " що й робота була би, якби раз зачати."

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Зміст цього листа показує нам Франка суспільника, який турбується кожною ділянкою народнього життя і де тільки може - докладає своїх рук і праці, щоб допомогти своїй нації здвигнутися з упадку, пониження, і через освідомлювання різними засобами, поставити його на рівень західньо-европейських народів. У наступних листах можна зауважити досить гостру полеміку між кореспондентами. Драгоманів дорікає "Кружківцям" за їхню кволу роботу, а Франко обороняючи, зауважує, що це несправедливо бо члени кружка у більшості люди бідні, зайняті сторонньою роботою для здобуття хліба, не виключаючи і Франка, так, що учитися як слід бо нема коли, тому він уважає, що ще те добре, що хочуть учитися, інтересуватися, збирають матеріяли, потому так і до кращого дійдуть. Франко писав: "Адже і Ви, Добродію, не все в один день провчили і не готовим з голови Юпітера вискочили." Нагадує що й Драгоманів був колись педагогом та й досі для їхнього гуртка студентів не перестає бути добрим педагогом. Тому просить мати співчуття і для тих, що тільки початкують, але мають добру волю. А далі визнає, що і Драгоманова обставини тяжкі, але і їм студентам, не легко. Тож Франко пише, що коли б частіше було у них більше дружніх порад та заохоти до праці, замість докорів, то це бадьоржило б усіх, хоч досі Драгоманів не залишав їх без порад і вказівок, та вони на жаль, були заправлені таким гірким тоном, що нераз руки опадали.

Далі Франко виправдовується перед закидами, бо Драгоманів критикуючи гостро поступи народовців, твердив, що в

UNIVERSITY OF OTTAWA · SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

тих ділах багато вини Франка, особливо від того часу, як Франко панегірики Барвінському писав і в співробітники "Діла" і "Зорі" пішов. Франко писав:

> Барвінський при усіх своїх особистих хибах все-таки в Галичині зробив багато і значно причинився до розрушення інтеліґенції і народу.
>
> Що похорон його був такою маніфестацією, при котрій, по моїй думці, треба було всім народовцям стати при купі, щоб коло одного прапора згромадити як найбільше сили.[10]

Тут Франко зазначає, що Барвінський мав і свого рода організаційний талант і показав вплив між тутешнім народом. Після цього Франко збиває невдалі і лайливі порівнання Драгоманова: "Ми в сотрудники до Каткова і Пихно не поступаємо." Отже зауважує Франко, що порівнання до московських видань співробітництва в українських виданнях трошки хроме. Франко згадує, що й Драгоманів писав до "Киевской старини" обрусителя Лебединцева, не тому, що вона Лебединцева, а тому, що вона єдиний визначно український журнал. Франко порівнявши своє становище нікому не знаного публіциста зі становищем Драгоманова, відомого професора і публіциста, пише, що вже він пробував писати до відомих російських газет,, але відгуку жодного, хоч йому і самому немило калічити чужу мову, щоб сказати щось, що його там і слухати нікому не цікаво, "між тим, коли у себе дома я можу із помилками, а все таки сказати багато усього, чого в нас у Галичині ніхто другий не скаже."[11]

---

10 Іван Франко, Твори, том XX: лист ч. 94, ст. 230

11 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 230 - 231

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Із наведених вище слів бачимо, що Франко знаючи обставини і психіку своїх людей, а в першу чергу провідних людей, знав, що у Галичині ніхто другий не скаже того, що скаже він сам, тому він добровільно бере на себе тяжке завдання суспільно-політичного провідника, наражуючися на всі удари, яких людина може зазнати у громадсько-політичній роботі,- бо він своїм могутнім словом нищив старі пересуди, промощуючи шлях до кращого майбутнього своїй нації.

Ще у ранньому листуванні з Франком, Драгоманів дорадживав галичанам заінтересуватись звичаєвим правом, але через різні життєві проблеми про цю справу в їхньому листуванні деякий час не згадувалося. Як відгук на заклик Драгоманова, щодо звичаєвого права, Франко звернув на нього свою увагу ще 1882 р. у статейці "Громадський суд у Добрівлянах," напечатаній в послідньому, не вийшовшім у світ номері "Світа," де Франко після книги засідань громадської ради зладив статистику її засудів за кілька років. Франко надіявся, що скоро будуть мати під рукою книги о тім праві, то підуть і реферати і збиратимуть матеріяли про Галичину.

У році 1884, при кінці інтенсивного Франкового листування з Драгомановим, Драгоманів при пересилці пакета із книжками для "Кружка," знова радить, щоб хтось у "Кружку" зробив реферат про праці в Росії про звичаєве право. Даючи поради, як треба б укласти цей реферат, він повчає, що на початку до заініціювання роботи про те право в Росії й про те, як потім в Україні наукова праця в цій ділянці

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

трохи відстала. Тут же Драгоманів зазначає, що він дуже бажавби, щоб у Галичині прищепився той інтерес до звичаєвого права, який є тепер у Росії, але попереджає, щоб галичани обійшлись без того "народовецького містицизму," в який підпали росіяни. Тут треба пам'ятати - писав Драгоманів,:

> Що всі вигади людські виходять із потреби пристосуватись до обставин життя. От народ, мужики у своїх перших потребах віками пристосувались - і, звісно, виробили багато розумного, поряд з дурним, від котрого не можна було обійтись там, де простого пристосування замало.
>
> Інтелігенція пристосувалась де в чому іншому і власним іспитом і наукою. Тож протиставити її народові - це недоречність.[12]

Далі Драгоманів писав:

> Через загальну дезорганізацію української культури, а також через те, що в україноФілів формальний націоналізм - по реакції гніту адміністрації - взяв верх над дослідом осереку соціяльного життя. Правда, в Росії єсть одна обставина, котра дає перевагу народу- тобто селу, - перед інтелігенцією,- а іменно: як в Росії здавна нема політичної волі, то в Росії власне нема города, а єсть поліцейська будка, обставлена домами, в котрих живуть ізольовані люди,- тоді як село, з громадськими сборами, або й господарством, все таки єсть, од чого селянин-мужик в Росії більш "Зоон політікон," ніж городянин, навіть високо культурний. Але ця різниця виходить не з самої суті народа та інтелігенції, а з нещасної історії Московщини. На плюс народа, /тобто робучих людей, все рівно селян чи городян/, треба записати й те, що потреба неперервної праці піддержує в них здоровий розум і погляд на людські взаємени. От через що все, а зовсім не од якихось містичних причин виходить те, що в звичаєвому праву ми здибуємо зерна дуже розумних і справедливих поглядів на власність, сімю /жінку, дітей, законних і незаконних і.т.пт/, спадщину й т.п., котрих не вспіли підкосити

---

12 "Листування І.Франка і М. Драгоманова," том І, ст. 72 - 73

13 "Листування І.Франка і М. Драгоманова," том І, ст. 72 - 73

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA - ÉCOLE DES GRADUÉS

феодалізм, капіталізм, і.т.п., котрі мусять ожити при нових рухах інтелігенції.[13]

Із цього всього видно, що Драгоманів тверезо дивився на громадські порядки в Росії. Політичне і громадське життя було придушене згаданою Драгомановим "поліцейською будкою," отже, воно не мало нормального розвитку. Про всевладність "поліцейської будки" Драгоманів висловився, що сталося це через нещасну історію Росії, тобто він розумів деспотичне всевладство російських царів, яке нищило давній устрій у підбитих князівствах, а найголовніше - це підбиття Великого Новгороду. А така доля судилася і іншим народам і державам, що їх поглинала російська держава і тоді, як стала російською імперією.

Із кореспонденції в наступних роках варто відмітити таку коротку згадку у листі з дня 6 го. листопада 1888 р. /ч. 160/, де Франко повідомляв Драгоманова, що з польсько-українським товариством діло, може, й вигорить. З русинів ніхто ним не заінтересувався, а бодай нікого не видно, але з поляків збирається помалу купка, писав Франко - і на днях мають бути збори, де мають радити над статутом і подати його до затвердження.

Дня 17 го. жовтня 1890 р. у листі ч. 180, Франко повідомляє Драгоманова про зїзд, на якому заснували руськоукраїнську радикальну партію. Партія ухвалила зробити "Народ" своїм органом, ухвалила й підпомагати його роботою й грошима. Далі згадує Франко про відгук в Україні, а

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

передусім у Київській громаді, де спочатку професор Володимир Антонович почав був хвалити раціоналізм " Народу", а як це викликало сміх у присутніх і репліку галичан, тоді він свою похвалу кількома словами повернув у догану, що мовляв раціоналізм " Народу" зовсім нераціональний, полеміка груба, що це письмо москóфільське і т.п., а Косач передав Франкові такі принципіяльні закиди:

> Пощо Ви поставили у програмі раціоналізм, а не толеранцію, та пощо Ви поставили соціялізм, коли наш мужик індивідуаліст?

На те Франко відповів, що ставити толеранцію у програмі, це значило б скласти зброю перед єзуїтським католицизмом, а ставити індивідуалізм для мужика пролетаря і халупника, це просто безсовісно, а соціялізм поставили вони як науковий принцип але не як практичну, детально оброблену програмку, противно їхня детальна програма економічна має в собі дещо таке, що не зовсім годиться з теперішнім розумінням соціялізму в соціяльно-демократичних партіях европейських.

Годиться згадати, що ця партія причинилась до розрушення народньої свідомості серед широких українських народніх мас у Галичині кінця XIX і початку XX сторіччя.

В останньому етапі листування Франка з Драгомановим є згадка у листі з дня 3-го серпня 1894 р./ч.243/ яка цікава принципіяльною поставою та критичним відгуком про нових знайомих. Франко між іншим згадав про Міклашевського, молодого доцента московського університету з українського роду, але по поглядах общерус, навіть централіст. Франко з ним

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

досить спорив і дав йому на дорогу Драгоманові " Чудацькі Думки", які дуже здивували Міклашевського і видно було, що зробили на нього велике враження. Далі Франко подає такий уривок:

> Міклашевського здивувало в " Чудацьких Думках" власне те, що Ви говорите против політичної самостійности України, бо власне на думці про політичний сепаратизм українофілів і опиралась вся його антипатія до них. Оскільки міг я судити, він виїхав відси із значно зміненими поглядами на українську справу і обіцяв слідити за нею з Москви.[14]

Серед такої розтічі думок і змагань опинилась генерація Івана Франка - і мусіла обрати ту несхибну дорогу, що мала б довести до бажаної мети; а ту мету найкраще усвідомив собі і з'ясував своїому поколінню Франко, яка міститься у двох словах: " соборність і суверенність".

У такій ситуації в Західній Україні роля Драгоманова напочатку була доречною і своєчасною, та, на жаль, під національним оглядом не завжди корисною. У своїх перших листах до " Друга" він добре напоумив редакцію не цуратись щиронародної мови, бо тільки нею можна ширити освіту в народі. А зате його проповідь федералізму, як нібито найетичнішої форми співжиття народів, була хибною, бож вона деморалізувала і демобілізувала сили і напругу поневолених народів, а панівним давала атут розброювати їх переговорами та дурити обіцянками.

Далі Франко подає про стан у наддніпрянській Україні, про те, як зареаґували українські поступові діячі, коли там,

---

14 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 521.

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

після вбивства царя Александра II запанувала самодержавна реакція. Проклямовано т.зв. неполітичну працю; українська етнографія, історія, археологія, стали пожаданим захистом для людей, що вперед сягали думками дуже глибоко в живу дійсність. Хоч це із погляду загально-російського лібералізму була велика шкода - занепад політичного духа, " але історик" пише Франко, " бачитиме в цьому пору тихого сіяння і повільного росту нового українства". Тут Франко згадує про цілі томи журналу "Киевская старина" із працями таких авторів як Потебня,Антонович, Житецький тощо, і що це була праця коло самих фундаментів нового українського руху. Але Драгоманів, запальний політик чину, не міг відповідно оцінити ваги тієї праці, тож нарешті йому відмовлено підмоги та визнано його діяльність непотрібною для України. Се був формальний розрив, найтяжчий удар для Драгоманова, удар, що підкопав його здоров'я, і можна сказати, загнав його у могилу. А проте, цей розрив був зовсім природний, це було банкрутство общерусизму на українськім ґрунті, і Драгоманів, що почував себе в першій мірі росіянином а тільки в другій українцем, перший упав його жертвою.[15]

Франко тверезо оцінював Драгоманова як діяча і великого інтелектуаліста, помічаючи його певний сантимент до

---

15 Іван Франко / Писання/, Молода Україна,Вінніпеґ, Накладом руської книгарні, 1920 р. Частина І:Провідні ідеї і епізоди, ст. 102.

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

російської імперії як твору нібито натурального і конечного. Безперечно, Драгоманів, не був асимілятором на подобу галицьких москофілів. Щоправда, Драгоманів, сам був можна сказати, у першій стадії асиміляції і то через некритичну ґльорифікацію російської літератури, у якій добачав і зворушливу гуманність, і співзвучність із новими европейськими поступовими течіями в літературі.

Таке спрямування ідеям і поривам Драгоманова, дала, мабуть, родинна атмосфера та попередня його освіта, що мала чисто імперські настанови і вона не позбавила його здатности бачити перспективи розвитку для щиро національної української ідеї і літератури.

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

II

ЛІТЕРАТУРНО-КУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ

Вже на гімназіяльній лавці, Іван Франко займався літературною працею.

На початку 60-тих років 19го. сторіччя, почала пробуджуватись і розвиватись українська національна ідея, появилися часописи писані народньою мовою. Та проти того нечисленного гурту молодих завзятців, вороже поставилася частина інтеліґенції, а в першу чергу ті, що належали до москвофільського напрямку.

Іван Франко, ще з гімназії надсилав свої віршовані твори до студентського журналу "Друг," що його видавав "Академіческий кружок," а ставши студентом, став і ближчим співробітником того журналу.

Крім цього москвофільського "Кружка," існувало також академічне товариство народовецького напрямку - "Дружній Лихвар." Франко не пристав до того товариства бо воно не мало свого друкованого органу, а Франко ще з Дрогобича надсилав свої твори до "Друга."

Із листування Франка з Драгомановим можна тільки фрагментарно дещо схопити про справи культурні, а ще менше про літературні. З листів обох співкореспондентів можна довідатися про деякі принципові, сказати б наставлення щодо культурних проблем, як також до питань і завдань літератури.

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

У листі з дня 6го. лютого 1877 р. до Драгоманова, Франко висловлює ось таку опінію про повість Панаса Мирного "Лихі люди":

> Повість "Лихі люди" зацікавила мене дуже. Сюжет дуже хороший, рамки тісні і дають можливість всі деталі як найдокладніше викінчити. Але мені бачиться в ній дві хиби: зашироко і непотрібно розговорено о природі і замало звернено увагу на психологічну сторону факту, замало приготовано розвязку.[1]

Далі Франко подає, які твори чужих письменників хотів би він перекладати, щоб видрукувати у "Друзі." Повідомляє також, що заанґажував деяких гімназіястів та дав їм до перекладу: одному Кабалєро, другому Шпільгагена, третьому Брет-Гарта. Для себе шукає "Мертві душі" для перекладу.[2]

Не припиняючи листування, Франко запитує Драгоманова, чи не міг би Драгоманів, чи хтось інший видати збірник галицьких пісень з нотами, бо , Франко з Павликом незабаром зладять матеріял на досить поважну книжку.[3]

Франко також згадує, що ледве вирвав із суду "Боа Констріктор," який треба перероблювати і кінчати.[4]

У листі з дня 21 серпня 1878, ч. 17, Франко запитує Драгоманова, чи він одержав брошуру Нечуя-Левицького "Український гетьман Богдан Хмельницький і Козаччина" та просить

---

1 Іван Франко, Твори: Вибрані Листи, Київ, Державне Видавництво Художньої Літератури, 1946 р., том XX - ст. 19

2 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 19 - 20

3 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 32 - 33

4 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 34

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

подати відомі Драгоманову адреси в Україні, на які Франко міг би післати брошуру Павлика під псевдонімом М. Ткаченко "Мартовское движеніе" про студентські заворушення у Київському університеті 1878 р. Мова про "Дрібну бібліотеку," тобто серію книжок, яких вийшло 14 випусків під редакцією Франка, ~~Ф~~ Белея і Павлика.

1880 р. Франко пише до Драгоманова у листі з дати Львів, кінець 1880 р. /ч. 44/, що чекає відповіді від нього на листа, у якому подав спис польських віршів із XVI, XVII і XVIII століть, якого Драгоманів жадав, і в цім листі просить Драгоманова надіслати коротку біографію Костомарова. Франко теж повідомляє що у нього є готова вже праця "Німеччина Гайне," котру д. Йосиф /особа засекречена/ просив прислати на руки Драгоманова, кажучи, що там її можна надрукувати. Тільки одна біда, писав він, до неї треба додати кільканадцять об'яснюючих приміток, а у Франка на селі немає матеріялу. Франко запитує, може б хто знайшовсь, що поробив би примітки хоч би після лексікона, який є у Лимановського, а Драгоманова запитує чи не написав би про життя і значення Гайне.[5]

Франко жалується, що багато його писань як ескізи, вірші, матеріяли до етнографії /Жіноча неволя, Пісня про Шандаря/ тощо, застрягло в редакції "Світа," котрий мабуть упаде, про що Франко доносив Драгоманову у листі ч. 70 з дня 23 го грудня 1882 р. При цьому Франко зауважує, що жодний

---

5 Іван Франко, Твори; том XX - ст. 120 - 121

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

із тутешніх часописів нічого з того не надрукує. Далі згадує Франко, що написав повість на конкурс, десять печатних листів і вислав до " Зорі", міркуючи, що буде хоч 200 зр. Тимчасом, по призначенню премії, видавець Партицький написав до Франка, що не знає, який то винайти " модус" до гонорування франкової повісти - найкраще, здається - писав Партицький - буде по центові від вірша, то є за цілу повість 50 зр. Обурений Франко писав до Драгоманова:

> Що Ви скажете на таке поняття редакторської чесноти? Премію на показ виставляє, а опісля й словом о ній не заікнеться,- сховав до кишені.[6]

І далі розповідає Франко, що липський видавець Вільгельм Фрідріх розпочав видавати " Історію всесвітньої літератури". Франко влітку подавав деякі звістки про нашу літературу і про польську літературу до його журналу рідної і чужомовної літератури, і от він запросив Франка для того видавництва історію української літератури. Франко відмічує що обсяг невеличкий - 10 друкованих листків, але і на десятьох листах можна б, зауважує Франко - зладити гарну річ. Тимчасом Франко ладить німецькі переклади деяких поезій Шевченка, бо, - як пише - на селі братися до опрацьовання історії літератури не можна з огляду на брак матеріялів. Тож Франко надумав поїхати в Київ, там призбирати матеріялів, а також обговорити цю справу з ученими і критичними людьми. А до деяких частин тієї історії, а особливо до розбору та огляду містерій і драм XVII і

---

6 Іван Франко, Твори, том XX, лист ч. 70, ст. 178

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

XVIII сторіч, просить Драгоманова допомогти, і запитує як трактувати цілість історії літератури. Франко задумує брати цілість літератури, а її відміни / галицьку, буковинську, угорську/, як поодинокі школи. Основою всього, зауважує Франко, був би огляд пісень і взагалі література самого люду:

> Уявнивши на підставі пісень тип української поезії, її окреме і оригінальне обличчя, слідити відтак у літературі артистичній його модифікації і зміни,- се, думаю, дасть єдину раціональну підставу до суспільного трактування цілої української літератури, підставу якої не найшов Пипін.[7]

Пишучи історію літератури, Пипін пошматував Україну після случайних державних границь - пише Франко.

Наприкінці цього листа цікавий відгук Франка на творчість і літературну діяльність Михайла Старицького. Франко дістав дві книжки Старицького " Думи і пісні" і " Гамлета". Старицький таки признається до авторства вірша п.з. "Поклик до словян", який Драгоманів уважав за свій власний твір. Пізніше Франко у статті про Старицького у Літературно-Науковому Віснику 1902 р. засвідчив незалежність вірша Старицького від вірша Драгоманова. Франко писав, що поезія Старицького видається йому якоюсь чужою,натяганою і силуваною, при чому зауважив, що й мови нема про те, щоб що-небудь порозуміли " наші мужики, так як розуміють вірші Шевченка". Франко дивується, що Старицький багато слів творить, або старі перемінює наприклад:" ружняний" замість " рожевий", або " скрижняний" -

---

7 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 179 - 180

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

слово незрозуміле. Франко заявляє, що деякі вірші Старицького справді гарні і сильні, а його Гамлет зацікавив би наших людей, коли б можна їм прочитати.[8]

Із листа з дня 10-го лютого 1886 /ч. 124/ до Драгоманова, довідуємося про матеріял, що намічений до "Зорі" як "Люборацькі" Свидницького, "Історія Літератури"; і Франко жаліє, що Павликових праць не вдалося містити, бо вони не скінчені. Потім Франко дякує за дані про Руданського, із яких при нагоді скористає , як скористав з даних про Свидницького.[9]

У листі з 14-го лютого 1886 /ч.125/ є згадка про те, що Франко має перший нарис поеми на релігійну тему. Основою поеми є леґенда, котру Франко колись чув від свого батька про лікаря Валентія, котрого усі люди любили, і котрий, ставши християнином, почав просити Бога, щоб спас його від людської любови і дав би йому таку слабість, якої б усі люди боялись і відступили б від нього. От Бог і дав йому епілепсію, в котрій він і помер, і по тім та слабість названа "слабість святого Валентія". Франко поклав час дії цеї леґенди в третій вік по Христі, в часи після Марка Аврелія і хотів показати тодішний стан християнства, а головно ярко освітити антигуманні погляди християнської аскези. Також подає ті джерела, з яких бере матеріял до поеми, а найбільше цитат вибирає із "Нового Завіту". Далі заявляє, коли викінчить цю

---

8 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 18
9 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 301

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA - ÉCOLE DES GRADUÉS

працю надішле до перегляду Драгоманову і проситиме його написати передмову та прослідити саму легенду і дати історичний образ християнства і часу, коли та легенда постала.

У листі з 24 го травня 1887 р. /ч. 145/ Франко подає як виникла думка почати видання "Наукової бібліотеки," які книжки намічено видавати. Це популярні огляди з усіх наук та окремі твори - перекладні і оригінальні.

Вже із вище поданих листів і їх змісту, бачимо, яке велике заінтересованння і скільки праці вклав Франко у літературну творчість, щоб піднести культурний рівень народу, а лист з 19 березня 1888 /ч. 156/ відзеркалює ті заінтересованння літературними та громадськими справами, які так необхідні були для піднесення свідомости у широких масах, що їх проявив Франко у поточній публіцистиці, і культурно-літературній роботі, пишучи про них до Драгоманова. Також Франко просить Драгоманова написати до дальшої книжки хоч дві рецензії на Петрушевича і Читальні Павлика. Збірничок пісень, про котрий Франко згадував Драгоманову, рецензував сам Франко, бо треба було поспішити.[10]

Щодо замітки Драгоманова про правопис, яка читана була в "Науковому Кружку" в Братстві,- реферат про неї взяв Коцовський. Франко задумує надрукувати її в прилозі до "Козаків," бо вони на одну книжочку Наук. бібліотеки замалі.[11]

---

10 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 363 - 364

11 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 364 - 365

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Франко дякує Драгоманову за замітку про Шевченка і заявляє, що напише листа до Пипіна, щоб зробив копію листа Бєлінського про Шевченка. Франко запитує чи Драгоманів одержав - "Историческій вестник", бо там 1886 р. в січні була стаття Гаршина " про Шевченка у ссилці по новим документам"- Так от цікаво - пише Франко - що се за документи і чи не кидають вони якого світла взад?

У листі з 1 березня 1889 р./ч.166/ є відгуки Франка на мемуари Драгоманова, як також про знахідку нових матеріялів про Івана з Вишні, а в постскриптумі перша згадка про "Райнеке Фукс". Про мемуари пише Франко, що воно "нічого не вадить", що це радше публіцистична стаття, ніж оповідання. Але добре було б, пише він далі, як би в дальших розділах був більш рельєфний опис таких осіб, як Навроцький, Федькович та В. Барвінський. Франко нагадує, що добре було б заговорити і про діяльність Куліша в Галичині та оцінити її.[12]

Франко врадуваний готовістю Драгоманова обробити для "Літературно-Наукової Бібліотеки" таких цікавих давніх письменників, як Гаватович, Іван з Вишні, Апокризис тощо. Він повідомляє, що на виставці Ставропігійського Інституту він знайшов рукопис із невідомими досі творами Івана з Вишні.Далі Франко полемізує із деякими твердженнями Сумцова, наприклад, з тим, що Іван з Вишні радить русинам цуратись латинської премудрости, що сам про себе говорить нераз, немов то він

---

12 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 383 - 384

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

не-риторик, ані філософії ніякої не вчив, і Сумцов заявляє, що Іван Вишенський справді "образовал свой ум на святом Писаніи і отцах церкви". Франко пише, що балакання про "неуцтво і простацтво" - видаються йому чисто іронічними. У тому самому рукописному збірнику, що й Іван Вишенський, Франко знайшов уривок без початку доволі цікавого твору, здається із кінця XVII або початку XVIII в. писаного досить чистою народньою мовою із примішкою церковщини. Це діялог школярів, виголошуваний, мабуть, перед батьками, при публічному іспиті, так звана "диспутація про речі релігійні". На початку йшов віршований пролог, з якого лишився тільки уривок, а за діялогом іде віршований також епілог, доволі теж цікавий. Франко пише: "Коли хочете, то я можу переслати копію цього фраґменту".[13]

У постскриптумі пише Франко, що написав до Одеси за "Одіссеєю" Ніщинського, Франко погоджується сам видати її хоч своїм коштом. Згодом Франко замічує, що Драгоманів несправедливо закидує Романчукові й Барвінському, що вони запропастили "Іліяду" Руданського, при чому Франко зауважив, що переклад невдалий, скучний і не надається до друку. В "зорі" 1886 р. було показано Франком "По свіжим слідам", що рукопис "Іліяди" забрав Антонович до Києва.[14]

---

13 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 384 - 385

14 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 387

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Далі Франко просить Драгоманова, щоб замовив для Франка видання "Дівіна Комедія" з коментарієм, - бо хотів би деколи навідатись до тої "колосальної святині середньовікового духу, головно задля недосяжимої простоти і грандіозности її стилю. Може удасться і на наше бідне поле перенести". Відтак Франко запитує про думку Драгоманова про "Каїна". Франко говорив що передумав Каїна ще від часу, коли перекладав байронівського Каїна, а домішавши до неї жидівської леґенди ще шматок леґенди про Фавста, котрий з вершка Кавказу оглядає рай, - написав Франко свого Каїна. І закінчує Франко увагою, що тут у Львові ні з ким про такі речі порадитись.[15]

Продовжуючи листування, Франко у листі з дати - кінець 1889 /ч.172/ дає Драгоманову чимало запитань про різні джерела, потрібні йому до тем релігійно-історичного змісту. Далі повідомляє, що з новим роком Франко приступає до видання "Літературно-Наукової бібліотеки" і пише: "Я конечно, так як і досі буду тягти своїм коштом, а коли б Ваша ласка і змога поперти чим небудь видання, то, звісно, я не від того, але домагатися не буду".[16]

Цікаві деякі уривки, у яких Франко розказує про свої заінтересування як публіциста у листі з 15-го вересня 1891 / ч. 188/ а також згадує про генезу деяких своїх творів. Спершу Франко повідомляє що вдалося йому дістати старовинний

---

15 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 338

16 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 400 - 401

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

збірник, з якого переписав для Драгоманова "Юду Предателя". У тому збірнику є резюме із книг біблійних як також виписки з апокрифічних книг "Нового Завіту".

Франко пише, що дуже врадувала його відомість, що Драгоманів взявся далі до писання своїх споминів. Конче би їх скінчити - зауважує Франко,- та випустити книжкою, а він /Франко/ зобов'язується зладити до них індекс назв при кінці. У цьому листі Франко повідомляє про одну таку свою "спекуляцію", хоч не надіється на успіх: - написав він драму з народнього життя і послав її на конкурс у "виділ краєвий", і зазначає, що коли б одержав і найменшу премію /150 гулд./, то можна бодай одну книжечку видати на готові гроші.[17]

Наприкінці є згадка, що Франко вислав Драгоманову "Сурку", яку обробив віршами болгарський пісень в самі тяжкі години Франкового життя. Нижче подаю зміст останнього, перед смертю Драгоманова, листа до Франка, де Драгоманів порушує теми літературні. Ось уривки з листа з дня 13-25 мая 1895 р. / ч. 347 / :

> З поводу попереднього Вашого листа треба говорити про "Сон Князя". Скажу коротко: не в тім діло, що в Вас наклін до романтизму, як кажете, а не до реалізму. Поезія завши реалістична при всіх напрямках, а напр. англійські основателі новішого романтизму були вкупі і основателі новішого реалізму. А тім діло, що в Вас рутенщина прибила нюх до реалізму і поезії правди. Треба ліків, м.и. дози французької, англійської і російської літератури доброї школи. "Сон"

---

17 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 428

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

> мертвий і ні до чого, а всего менше до р. життя навіть старої епохи. Коли тема його є в фольклорі, так те нічого не показує - зайшла з Тібету або що, тай годі. У нас князів, злодіїв і Гарунів Ар-Рашидів не було. І через те нічого не викрутиш із сеї теми.[18]

Другий уривок, що знаходиться в останньому листі Драгоманова до Франка, ось як бринить:

> Остання книжка "Життя і Слово" інтересна, та я все таки трохи претендую за магазина, а надто за те, що в Москві зроблена буде деяка рекляма Ж. і Сл. з поводу Кобзарських документів, котрі для гелертерів російських найбільше інтересні з усего нашого фольклору.

Роблячи підсумки з листування Івана Франка з Михайлом Драгомановим на літературно-культурні проблеми, годиться сказати, що крім великих заслуг на літературнім полі, Франко збагатив українську культурну скарбницю своїми фолкльорними працями взятими з уст народу. Для ілюстрації згадаю, що будучи ще гімназіяльним учнем, Франко записував народні пісні спочатку від своєї матері, згодом від різних людей, так, що незабаром призбирав 800 номерів різних народніх творів, як: оповідання, жарти, вигадки, загадки, дотепи, забобони/ різні повір'я/, співанки /народні пісні/, а найбільше коломийок. /Про цю збірку є згадка в автобіографії І. Франка: Твори, том І - Автобіографічні матеріяли- ст. 13/.

---

18 "Листування І.Франка і М.Драгоманова," Матеріяли для культурної і громадської історії Західньої України, Київ, Всеукраїнська Академія Наук: Комісія Західньої України, 1928р том І - ст. 499 - 500

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Свої фолкльорні праці Франко поміщував у видавництвах Краківської Академії, у виданнях Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові та інших місцевих видавництвах.

У листуванні з Драгомановим, Франко не присвятив так багато уваги літературно-культурним проблемам, бо Драгоманів увесь час намагався скерувати Франка на журналістичну роботу.

У літературних справах, Драгоманів висказував свої критичні зауваження на праці Франка, але без особливої заохоти до дальшого компонування нових літературних творів.

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

III

ВИДАВНИЧІ ПРОБЛЕМИ.

Приступаючи до обговорення видавничих проблем, слід відмітити грандіозність проробленої Іваном Франком праці у видавничій і журналістичній ділянках, де Франко вирізнився, як визначний майстер пера.

Тяжко навіть згадати усі праці, які Франко написав, видав і помістив у різних видавництвах, бо вже на час ювілею 25 - літньої літературної діяльности Франка у 1898 р., самих заголовків - була ціла книжка понад 100 сторінок.

Варто підкреслити, що у листуванні Франка з Драгомановим, порушувані ними видавничі проблеми так тісно в'яжуться з культурно-літературними, політичними і соціяльними проблемами, що згадавши про них в одному розділі, деколи необхідно згадати їх в інших.

Іван Франко ціле своє життя займався журналістичною роботою і видавничими справами, заробляючи на свій прожиток. Франко був одним із тих, що з його голосом рахувалися не тільки свої, але також чужинці, бо він своїм могутнім словом зрушував сумління, торощив упередження і пересуди, змушував до застанови, до роздумування.

Іван Франко, ще як учень, з Дрогобича надсилав свої твори до студентського журналу "Друг" у Львові, а відтак ставши студентом Львівського університету, став і ближчим співробітником того журналу.

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Перебуваючи у Львові Франко включився у суспільне життя і цікавився всіма його проявами. 1878 р. у листі з березня 1878 /ч.13/ Франко писав до Драгоманова, що від 5-го березня на волі і наразі допомагає Павликові видавати "Громадського друга", і писав, що коли б ще яканебудь допомога, то поставили б той часопис на ноги та й згуртували б талановитішу молодь круг того видавництва.

Відтак Франко інформує Драгоманова про свою і своїх колеґ діяльність у справі видавничій та про переклади із чужих мов, далі зауважує, що після "Дзвона", котрого вислав Драгоманову, видали брошурку, котру оце посилає.

Уже в тому часі Франко співпрацював і дописував до чужих видавництв як от:"Праца","Тидзень Літерацкі", "Слов'янський Альманах" у Відні тощо.

Далі мова про "Дрібну бібліотеку" - це серія популярних книжок, яких найшло 14 випусків, та про переклад "Іванова" /оповідання: "Війна за волю" -Гліба Успенського/ що його частинно надруковано етимологічним правописом, щоб легше, мовляв, прийнялося на провінції, "де ще багато людей диких", котрі бояться нашої "фонетики" - писав Франко.[1]

---

1 Іван Франко, Твори:Вибрані листи,Київ,Державне Видавництво Художньої Літератури, 1946 р. том XX - Ст. 36-37

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

У листі з дати Львів, кінець 1880 р./ч.43/ Франко писав до Драгоманова, що в них починається живіший рух серед молоді, бо Белей задумав від нового року видавати новий часопис "Світ". Далі Франко пояснює, що часопис має виходити раз на місяць, об'ємом у три листки, а зміст - белетристично-науковий. На наукову частину вони думають покласти більшу вагу, ніж досі кладено в часописах, а всякі проблеми /предмети/ мають бути трактовані по можності популярно.

Зауваживши що будуть уникати перекладів бо вони є затрудні для селян, Франко згадав, що будуть поміщувати портрети всяких учених та заслужених діячів із короткими звістками про їхнє життя і роботу, а на початок - писав Франко, задумують дати портрет Костомарова, тому рішено просити Драгоманова про короткий начерк його життя, творчість, значення тощо. Тоді Франко писав:

> Що газета своя у нас потрібна і що вона багато може причинитись до збудження і піднесення живішого руху серед молодіжі і навіть серед люду свого, бачиться, нема що доказувати.[2]

Далі писав Франко, що він і Белей хочуть видавати газету науково, тому задумано обробляти біологічні, психологічні, культурно-історичні питання, а з економічних такі, у яких найлегше можна виказатися цифрами і фактами, як про людність, про гроші і т.п.

---

2 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 118

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

У листі за вересень 1882 р. /ч.65/ Франко післав Драгоманову допис до "Вольного Слова" і просив помістити його, тільки зазначив, що не знає, чи варто його друкувати, бо Франко хоч подав багато фактів, проте, не хотів би попасти у клопіт, тому просить Драгоманова покласти під дописом псевдо "Мирон".

Після того як перестав появлятися "Світ", за яким Драгоманів дуже жалував, дорікаючи Франкові що не втримали цього видавництва, - Франко поробив заходи, і його прийнято у співробітники до "Діла" і "Зорі". Редактори "Діла" і "Зорі" знали Франка, як людину дуже працьовиту і феноменально талановиту, хоч і не погоджуючись із поглядами Франка, прийняли його до праці в названих видавництвах, в яких Франко працював кількома наворотами, що правда, за дуже малу винагороду.

Після перебрання редакторства "Зорі", Франко писав до Драгоманова, що Товариство ім. Шевченка віддало редакцію "Зорі" Франкові з участю Партицького і Подолинського, хоч та участь обмежується на перегляді статтей, але добір матеріялу залежить від Франка. Франко подає свої міркування, який напрям мала б мати нова "Зоря", тобто не мала б бути виключно соціялістичною, а показувати наше минуле і теперішнє життя вірно, з його хибами і добрими боками, указувати рівночасно, спираючись на прикладах інших, більш розвинених народів, дороги для успішного розвою того життя, указувати особливо інтеліґенції правдиві цілі служення народові та способи,

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

як йому служити. Франко задумує не класти письменникам яких небудь меж, окрім хіба тих, які кластиме цензура, тісний об'єм часопису і обставин, що несамохіть виринуть.

У додаток до цього, Франко обіцяє прислати копію того заклику що йому прислав Кониський, щоб його надрукувати для розіслання по Україні, і просив Драгоманова, щоб він зробив нарис того, що Драгоманів уважає конечним і на часі сказати українській публіці. Далі пише Франко, що він не ручиться, що все те і так, як написане, буде поміщене на чільному місці "Зорі", але ручить що кожне слово Драгоманова візьме совісно собі до уваги, та коли б і друкував, то змін без попереднього порозуміння не робитиме.[3]

У дальших міркуваннях, Франко, через вроджену скромність, зауважує чи потрапить він самостійно вести редагування часопису, хоч редакторських клопотів і труднощів зазнав чимало. Потім Франко зауважує, що тут виринає квестія добору співробітників, не тільки з Галичини, але і з України, і з Женеви, і щоб ті співробітники не брали кожне число часопису з розчаруванням, не сподіваючись знайти зовсім не те, що в ньому є, або сподіваючись знайти в ньому те, чого при даних обставинах, бути не може. Бож треба взяти на увагу всякі перешкоди та поставити ясно можливості під оглядом принципіяльним і практичним, і Франко зі свого боку той початок робить.

---

3 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 241-242

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA - ÉCOLE DES GRADUÉS

Тож далі мова про згадувані раніше компроміси. А це в першу чергу - правопис. Франко заявляє, що не знає, що Драгоманів скаже на те, що правопис нової "Зорі" мусить бути етимологічний. Франко це каже не від себе самого, а по порозумінню з багатьма галичанами та з українцями з України, як от Нечуй-Левицький і Кониський.

Далі Франко стверджує, що головно із причини правопису упав "Світ", як упала в Галичині "Правда". Щож діяти, коли в іншій формі не можна до нашої публіки підійти" - пише Франко. Тому Франко зауважує, або зачати видавати фонетикою і згори засудити цїле діло на невдачу, або зробити формальну поступку щодо правопису і старатись освічувати людей у справах важливіших від правописі.[4]

Згодом порушують справу підписів авторів. Франко висловлює думку, що кожен повинен відповідати сам за своє слово, тобто підписувати свої статті. Рівночасно заявляє, що він одержав листа від Конисього із Києва, у якому Кониський говорить, що треба звертати увагу на те, щоб "Зоря" як найбільше ішла в Росію, і в цьому разі головна річ - цензура, - значить, не треба гостро ставити ніяких питань і не друкувати нічого такого, через що цензура заборонила б "Зорю".

---

4 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 242-243

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Конiський писав:

> Ви розумієте, яка б то була велика моральна шкода для України, коли б "Зорю" заборонила цензура. При теперішнім тяжкому стані доволі, щоб під "Отче Наш" стояло ім'я Драгоманова, а напевно, що "Зорі" не пустять.[5]

Тому Конiський радить рахуватись із підлими обставинами нашого побуту та класти "псевдоніми" під статтями Терлецького, Павлика і Драгоманова.

Далі Франко заявляє, що реферат Драгоманова, присланий для "Кружка," надрукує із підписом Драгоманова, тоді побачить, який піде голос між публікою, а відтак міркуватиме, що далі робити. Після цього Франко наводить доволі великий список своїх праць і праць своїх співробітників, які задумує помістити в "Зорі," при чому зауважує, щоб у часопису велась хроніка суспільного і літературного життя всієї України, де нотувались би всі важливіші події із життя народу та інтелігенції. Добре було б, зазначає Франко, увести слов'янський огляд, а від себе обіцяє подавати переклади визначних творів слав'янських авторів, хоч і не виключає слов'янську хроніку, хоч би літературу.

Потім Франко подає копію запросин О. Конiського до передплати "Зорі," і заявляє, що хоч для російської цензури зроблено прекрасно, але для Галичини не надається.[6]

---

5 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 242-243-242

6 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 245

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Через працю Франка в редаґуванні "Зорі", дійшло до гострої виміни думок між Франком і Драгомановим, бо Драгоманів не довіряв "Зорі" за її національно - народовецький напрямок, а треба сказати що Драгоманів хотів за всяку ціну втримати Франка при соціялізмі. Франко обороняв "Зорю" та запитував Драгоманова:

> Невже таки ані крихітки доброї волі Ви у "Зорі" не бачите?
> Невже таки самі тільки мастодонти в Україні і Галичині її читають?

Полемізуючи з Драгомановим, Франко повторив його закид що Драгоманів вдався в яке-небудь діло з такими дурними, як редактори "Зорі", і Франко радить Драгоманову поставити себе на хвилю у положення хоч одного редактора, то побачить що становище тут дуже тяжке. Далі Франко заявляє що не насмілюється просити Драгоманова присилати свої праці до "Зорі", бо в останньому листі Драгоманів таки прямо вагається, чи признавати Франка за чоловіка "з котрим і балакати не стоїть". На це Франко відповідав:

> Ласкавий Добродію, - хоч і як я дорожу Вашим судом о кожній справі, Вашою порадою і кожним Вашим словом, - але я не думаю набиватись Вам, і коли Ви міркуєте, що не стоїть за мною балакати, то й не балакайте.[7]

Пізніше відносини між Франком і Драгомановим трохи поправилися, бо Драгоманів хотів затримати Франка під своїм впливом, тому це допустив до зірвання кореспонденції з

---

7 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 301

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Франком. Хоч у багатьох справах погляди Франка суперечні і незгідні з поглядами Драгоманова, хоч би наприклад, у тій справі, де Драгоманів дораджував розрив Галичини з Україною, на що Франко ґрунтовно доказав, що становище Драгоманова неправильне.[8]

Інтенсивна журналістична, наукова і видавнича праця І. Франка проявилася у різних періодах часу, але найбільше тоді, коли Франко дописував до різних чужих видавництв як: KRAJ, TYDZIEN LITERACKI, GLOS WARSAWSKI, PRZEGLAD SPOLECZNY, STRAZNICA POLSKA, RUCH, KWARTALNIK HISTORYCZNY, PRZYJACIEL LUDU, KURIER LWOWSKI, DIE ZEIT у Відні, крім того Франко писав до деяких російських журналів. Праці Франка поміщувалися також у "Слов'янському Альманаху" у Відні, у виданнях Краківської Академії Наук, тощо.

1887 р. Франко згадує, що задумує видавати "Наукову бібліотеку", і які книжки намічено видавати. Франко сповіщає що вихід "Наукової бібліотеки" налякав старих народовців і Романчук робив навіть одному з молодих пропозицію, що вони дадуть гроші на таку бібліотеку, тільки щоб на них не нападати. Тут же Франко подає, за хронологічним порядком, список своїх творів і видань, почавши з року 1874 / вірші, псевдонім "Джеджалик"/ і кінчаючи роками 1886-87 / дещо і польською мовою писане.[9]

---

8 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 321
9 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 363-364

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

У листі з дня 19го. березня 1888 /ч. 156/ є згадка що замітку і виписку Драгоманова з програми Костомарова, Франко репродукував майже дослівно в "Курієрі" у статті про пан-славізм. У цій статті- писав Франко - були помилки, та все таки вона зробила тут враження, і ті номери "Курієра," де вона друкувалася, розпродано зовсім, хоч і друкувалися у збільшенім числі примірників.

Щоб зрозуміти зміст дальшого листа Франка до Драгоманова, де мова про намір видавати новий журнал "Братство," треба зреферувати зміст листа Франка до Драгоманова, що поданий у "Матеріялах" у листі за числом 53 без визначеної дати /між 22 січня 1885 і 12 березня 1885р./ У цьому листі Франко повідомляє Драгоманова, що він вернувся із Києва, і Київська громада поручила йому видавати газету літературно - науково - політичну, коли можна вже від квітня і видавати її так, щоб не дразнити російської влади, але й не оглядаючись на російську цензуру, як це робить "Діло" і "Зоря." Далі Франко просить Драгоманова надсилати праці для нового видавництва, які радо помістить у новій газеті, яку видаватиме раз у місяць, книжками і фонетикою.[10] Лист у справі видавництва "Братства," поданий при кінці як "Апедікс І."

---

10 "Листування І.Франка і М.Драгоманова," Матеріяли для культурної і громадської історії Західньої України, Київ, Всеукраїнська Академія Наук: Комісія Західньої України, 1928р. том І - ст. 105-106.

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

На цей лист Франко одержав від Драгоманова відповідь у листі ч. 56 /Матеріяли...20 марця 1885/. Драгоманів писав, що одержав листа і прочитав його з одним земляком і зазначає, що програма їх не задовольняє, почавши від назви журналу: "Шо воно за "Братство" з ким?" Дальший закид що ніяких працівників не намічено, крім загально-української єдности й самопізнання, котрого форми також не показані:

> До того не ма проспекту ближчих сотрудників /всі знатні писателі - з одного боку забагато, - та й невірно,- а з другого замало/, ні тих статтей, котрі вони обіцяли.

Драгоманів далі твердить, що тут можуть бути три дороги:

> а/ Радикальне ультра-монтанство /мир/
> б/ Радикальна победоносовщина /Слово, Пролом/
> в/ Радикальна не прогресивна партія, така, які є в усій Европі, і які в Західній Европі /Англії, Франції, Італії/,- не сьогодні - завтра возьмуть в руки й державну силу, - щоб передати її через кілька десятків років соціяльній демократії, як та підросте з мозком і організацією.

Потім Драгоманів пригадує, що російсько-українська громада заявила, що пристає до проєкту радикалізму, коли поставити принцип: "Федералізм у справах державних, демократизм у справах соціяльних, раціоналізм - у культурних." Ще Драгоманів зазначає, що й Франко в попередніх виданнях додавав: "Реалізм в мистецтві,- асоціяція в економіці."

Далі твердить Драгоманів, що програма "Братства" нічим не відрізняється від "Діла," "Зорі" і т.п., тому без ясної програми, котра мусить бути видна і в доборі співробітників і статтей,- журнал обернеться у збірку, котра може бути корисна

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

"в літературі багатій та упорядкованій, тоді як нам треба літератури руководячої, педагогічної так сказать."

Далі Драгоманів радить впорядкувати а/ штаб редакції, б/ зробити спис статтей, а від себе посилає на окремому листочку, що думає дати для газети, і рівночасно посилає конспект того, на що Драгоманів погодився і дораджує, зібравши редакцію, предложити її конспект, може виробиться щось середнє між присланою програмою і думками Драгоманова. Тут подана дописка із започаткованими Драгомановим точками до програми видання часопису замість "Братство" - "Поступ." [11]

Без подання цілого тексту цього конспекту програми не легко уявити собі, чому і чим різняться ці точки з поданою Франком /у листі ч. 108 з дати: Львів, перед 20 березня 1885/ програмою наміченого видання. Текст цього конспекту поданий наприкінці в розділі "Апендікс II."

До справи "Поступу" Франко повертається в листі з дня 17 вересня 1886р. /ч. 135/ пишучи, що він надумався з новим роком розпочати видавництво "Поступ" і зазначає, що не надіючись на нічию поміч, зачне просто на ті гроші, які здужає заробити, і заявляє, що в міру того й об'єм буде маленький, 3-4 литсти в місяць. Якнайменше белетристики, а зате якнайбільше вістей з краю, критика діянь і народовців і москвофілів з погляду селян, та обговорення практичних цілей щодо Галичини, як 1/ піднесення хліборобів через попирання і

---

11 Матеріяли..., ст. 110

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

і закладання між ними спілок економічних, політичних і просвітних, 2/ реформа краєвих відносин через зав'язування руcько-польської організації для використання конституції в інтересі робочого люду.[12]

У листі з дати 31 жовтня 1886 /Ч. I38/ Франко посилає Драгоманову проспект "Поступу," і просить присилати назад зі своїми увагами, щоб швидше здати до друку. У наступному листі Франко повідомляє Драгоманова, що проспект "Поступу" конфісковано, і Франко зачуває, що поліція лагодиться конфіскувати номер за номером, тому Франко задумує видавати "Альманах," що цензурі не підлягає.[13]

Лист з дня 30 червня 1888р. /ч.157/ цікавий тим, що Франко повідомляє Драгоманова про Конiського і його намір видавати у Львові журнал "Правду." Конiський твердить, що його програма - "націоналізм" і як першу точку подає, що треба безоглядно виступати проти москвофілів. Щодо другої точки - відносини до поляків - тут Конiський висуває мінімум жадань до поляків, а саме: народні школи мають бути руські, гімназія в Бродах руська, університет Львівський - руський та ще дещо.

На заувагу Франка, що для поляків це буде щось, як нечуваний максимум, і вони не погодяться, тоді що робити? На це Конiський не дав відповіді, а Франко радив, що може краще б не жадати нічого категоричного, поки нема сили самому взяти

12 Іван Франко, Твори, том XX - 326

13 Іван Франко, Твори, том XX - 329-330

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

а поставити на першім місці справу взаємного пізнання і організації спільними силами демократичного елементу польсько-руського для боротьби із шляхтою і жидами-капіталістами, на що Кониський відповів: "Се й моя думка віддавна, така". Далі згадка про Кониського і становище, яке має зайняти "Правда" до відносин з Росією, - не устійнено. Франко радив Кониському, щоб він списав на папері точки своєї програми, скликав таких людей, що їх хотів би мати своїми співробітниками, і якщо на таких зборах дійдуть до згоди, то і Франко готов робити для його журналу.

З дальшого листування Франка з Драгомановим виявляється що Франко, Вислоух - видавець "Пшеґльонду Сполечнеґо", і жидок Ціпсер, віденський кореспондент "Курієра Львовського", з новим роком думають видавати газету людову руcько-польську, з ціллю наразі вплинути на найближчі вибори, але Франко зазначає що йому здається, "що з тої кози м'яся не буде"./Лист ч. 160/. Відтак Франко згадує, що написав листа, якого він показав молоді, і яка у повні годиться з ним, у ньому Франко виступає проти такої фрази у "Правді" :"перше жити, а потому філософувати". Франко тут висловив думку, що молодь повинна в університеті набиратися якнайбільше теорії, абстрактного та всякого знання, бо це для неї саме пора філософування, вироблення загально людських ідеалів, з яких пізнішше в житті доведеться черпати. Надто вказав і на моральну гниль, що є в проповіді " перш жити, а потім філософувати". Цей лист

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Франко написав від свого імени, але молодь відписала копію та від свого імени післала до "Краківського Оглікса."[14]

У листі з дня 17 жовтня 1890 /ч. 180/ Франко писав до Драгоманова, що заснували радикальну партію, а органом її, - ухвалили зробити "Народ," під керівництвом редакційного комітету.

Опрацьовуючи видавничі проблеми на підставі листування Франка з Драгомановим, не можна поминути згадки у листі з дня 19 вересня 1888 /ч. 156/ де Франко пише, що зробить переклад статті Драгоманова на твір Стодольського /Конисього/, і пішле до "Квартальника Краківської Академії," а що для відділу рецензій ця рецензія задовга, Франко подбає виклопотати, щоб було поміщено у відділі статтей.

У дальшій кореспонденції, Франко згадує, що заслав роман на премію у Варшаву, і досі нічого не чувати, хоч речень нець давно минув. Тут Франко мав на увазі повість "Лелюм Полелюм," але у листі цієї назви не подано. [15]

Також Франко згадує, що хотів розібрати полеміку проти Драгоманівської програми у "Вестнике Народной Воли," а опісля розглянути "Свободу і Самоуправленіе," але біда тільки що конфіскаґне дала довести її до кінця.

Франко запитує Драгоманова, чи він бачив новий журнал "Пантеон литературьі," бо Франко написав у редакцію

---

14 Матеріяли..., ст. 287-298

15 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 364

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

"Краю" /Петербург/, щоб виписала йому, бо Франко хоче, коли це буде можливе, заслати туди в російському перекладі свої "очерки" з історії української літератури в Галичині.[16]

У постскриптумі листа 166 з 1889р. Франко згадував, що хоче, чи своїм коштом, або за допомогою, видати Одіссею перекладену Ніщинським, бо Одіссея, так хоч для простого народу годиться.

У листі з дати: Львів, кінець 1889р. /ч. 172/ Франко повідомляє, що з нового року задумує видавати "Літературно - накову бібліотеку," і зауважує, що як і досі буде тягти своїм коштом, а далі мова ще про газету "Народ," з якою теж є клопіт на фінансовому тлі, але Франко сподівається, що вдастя перетривати, коли Драгоманів дасть на початок обіцяну допомогу. Також Франко згадує, що адміністрація "Народу," якої зрікся Павлик, впала на Франка. Покищо вона не завдає йому великих труднощів, а що далі - буде видно. Франко теж радий, що останні номери "Народу" подобаються Драгоманову, хоч рубрики виглядають негарно, але видаються йому пожиточними і потрібними для "недисциплінованих галичан." /Лист ч. 191, ст. 436/.

До речі буде згадати, що Франко співпрацював у багатьох ще видавництвах, журналах, альманахах,, про які не згадується у кореспонденції Франка з Драгомановим, а після смерти Драгоманова у 1895р., тобто після перервання листування

---

16 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 364-365

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Франка з Драгомановим, Франко далі займається видавничими справами у різних видавництвах.

Тут саме слід згадати про "Життя і Слово," де Франко хотів помістити статтю перекладену з англійської мови п.з. "Староруські парляменти," про "кріпацтво та його скасування," які помістив у "Громадському Голосі."

Пізніше Франко редагував Літературно-Науковий Вісник 1898р., що й до сьогодні залишився авторитетним джерелом, ~~на яке покликаються наші вчені~~.

Франко також працював у Науковому Товаристві ім. Шевченка і у Видавничій Спільці у Львові, де заробляв на своє утримання.

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

IУ

МОВА І СТИЛЬ

Із перших самостійних виступів Івана Франка як автора віршів та супровідних листів при них до редакції студентського журналу "Друг", зауважуємо, що не помітно у нього свідомої пошани до рідної мови. А це бачимо із листа з дати 6-го мая 1874 р. /Ч.1/ до редакції "Друга", що поданий у ХХму. томі Творів:Вибрані листи, де помітні форми "язичія", яке було тоді ознакою "просвіченого чоловіка", отже, не дивне тут намагання юнака та ще автора віршів добирати із того "язичія" найелеґантніших висловів.

"Високопочтеніи Господинове!" - такий початок цього коротенького листа, у якому Франко просить надсилати журнал і його колезі разом із котрим "належитість за передплату" пересилає за пересилкою поштовою в одній переписці на ім'я Франка, але "пост-рестант", бо:

> Як-єм в попереднім листі був ся виразив, у нашої дирекції дивні засади - можем мати неприємності. Щодо моїх поезійок, дякую Вам за корисний суд і посилаю нині деякі, із котрих чень також дещо буде відповідати основі Вашого письма. Остаюсь з всегдашним почтенєм - Іван Франко.[1]

Тут же після цього листа надруковано надісланий тоді до "Друга" сонет під заголовком "Пісні народні".Порівнюючи пізнішу редакцію цього сонету з першою редакцією, бачимо,

---

1 Іван Франко, Твори, /Вибрані листи/, Київ,Державне Видавництво Художньої Літератури, 1946 р., том ХХ - ст. 5

UNIVERSITÉ D'OTTAWA - ÉCOLE DES GRADUÉS

що пізніша, подана в публікації Луки Луцева: Іван Франко - Життя і Творчість, бринить мельодійніше і багато більше наближена до норм літературної мови. Замість, "луч" - "промінь" а перший рядок першого терцету ось так бринить: "Криниця та з живими, чудними струями" - а в пізнішій редакції бринить: "Криниця та з чудовими..." [2] Перша редакція мала шостистоповий рядок, пізніша - п'ятистоповий. Із цього листа бачимо, що це не перший лист до редакції "Друга."

Але завдяки своїй наполегливості та працьовитості, Франко завжди дбає про добрий вислів, зрозумілий у першу чергу для галицького читача. Про таку поставу Франка до цієї справи свідчить ось такий уривок із листа пізнішого часу до А. Кримського:

> Впрочім, будьте ласкаві прочитати уважно друковане, і коли побачите, що я зробив Вам де - небудь кривду, то напишіть, щоб я нічого далі не тикав у Вашім тексті, а я піддамся Вашій волі. Одне тільки подумайте, що книжка все таки мусить розійтися серед галицької публіки, значить, мова повинна бути хоч і чиста українська, та проте, не надто "озірянська," вживаючи Вашого терміну. Для того я поправляю Ваші неологізми, такі як "всенький," "тале" і т.ін. В оригінальній белетристиці вони на місці, але я думаю, що тут їм границя.[3]

Тут, Франко як і чимало наших діячів, почувши перший раз незнайоме слово, дивується та уважає за неологізм, бо насправді у деяких околицях, як от на Волині, є вони в устах народу

---

2 Лука Луців, Життя і творчість Івана Франка, Ню Йорк, Свобода, 1966р., ст. 25

3 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 550

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

на приклад "всенький" - геть чисто "ввесь;" "тале" або й "талеж" - злита форма однозначних слів: "та" у значенні "але і але" - для зміцнення вислову.

У Франка стрічаємо часто діялектизми, що часто мають архаїчний характер. Ось кілька прикладів: "Приятелю, я би ся мав гнівати на Вас за дружню раду?" /Лист ч. 2, до В. Давицяка з дня 13 травня 1874р./[4] А з листа ч. 10 з дня 13 лютого 1877р.: "Так отсе й діла буду Вам міг розказати..."[5] Далі з того самого листа:

> Щодо Павлика, то бачу, Я написав Вам про сей факт, що-ді намісник тутешній мав виразитися, що се був лиш безпідставний переполох, котрим його змусили до підписання розказу арештування.

А в листі до Ольги Рошкевич, ч. 18, з 20 вересня 1878р.: "Ти пишеш що Славко, бачиться, не буде сього року служив у війську."[6] Та ще один приклад: "Я сам нині бачив "го" і сказав "му," щоб послав Вам "Зорю," де була його праця." /Лист ч. 49, до Драгоманова, березень 1881/.

У листуванні Франка зустрічаються іноді такі слова,- як ось декілька прикладів: "Басні Кантеміра в первописі пришліть, та додайте й уваги про писателя, щоб можна було видати як Вашу самостоячу працю." /Лист до Кримського, ч. 257, дня

---

4 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 23

5 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 22

6 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 47

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

27 січня 1895р./ А чотири рядки нижче речення уже з літературно-нормативною формою того терміну:

> Апокрифічні тексти, видані Калитовським - дуже інтересні; є се самостійна галицько-руська переробка апокрифів про різдво Христове, а потім про кінець світу.[7]

> Без ясної програми,- котра мусить бути видна і в доборі співробітників і статтей,- журнал обернеться у збірку, котра може бути корисна в літературі багатій та упорядкованій, тоді, як нам треба літератури "руководячої," педагогічної так сказати. /Драгоманів до Франка, лист ч. 56, 20 березня 1885/.[8]

Варто поглянути і на деякі добрі і гарні слова і звороти метафорно-приказкової форми: "Взагалі се питання й сам бачу, дуже хистке." /Лист ч. 10, до Драгоманова, 13 лютого 1877/.[9] "Павлик не дозволяє довго сидіти." /Лист ч. 20, до Рошкевич, 26 грудня 1878р./[10] Це ж те дозволяє при наявності і польської форми "позваляць" і російської "позволять."

"І сон і смерть - минущі чуда два." /З листа ч.22, до Рошкевич; це рядок із Франкового перекладу поеми Персі Шеллі - Цариця Духів/.[11]

---

7 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 541

8 "Листування І.Франка і М.Драгоманова," Матеріяли для культурної і громадської історії Західньої України, Київ, Всукраїнська Академія Наук: Комісія Західньої України, 1928, том І - ст. 110.

9 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 22

10 " " " ст. 49

11 " " " ст. 61

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Тими днями думаю з Полянським, Олеськевичем зробити вибіжку в Стрийсько-Самбірське підгір'я, а може що-небудь дасться здобути і для Громади. /Лист ч. 27, до Павлика, червень 1879/.[12]

Це жартівлива перерібка польського "вицєчка."

А за те така форма: "На днях вислав Вам "своє" з вершин і низин. Що на те скажете?" /Лист ч. 229, 6 вересня 1893р., Франко до Драгоманова - свідчить про поспіх, заклопотаність/.[13]

Я не знаю, що він /мова про Павлика/ задумує робити тутечка; "чув через сороки-ворони," що хоче видавати в Коломиї газету для народу. /Лист до Драгоманова, ч. 65, вересень 1882/.[14]

Мова тут про щойно заснований Кружок етнографічно - статистичний для студіювання життя і світогляду народу. Субскрибовано вправді місячно 15 зр., але заплачено поки що дуже мало, а хоча би й заплачено, то се була б для "пса муха" бо довг "Народу" виносить уже звиш 200 гульденів у друкарні. /Лист ч. 180, 17 жовтня 1890/.[15]

Чи буде з тої муки хліб - не знати, але на всякий спосіб я докладу і докладатиму роботи, щоб хоч що - небудь вийшло. /Лист ч. 76, до Драгоманова, 27 жовтня 1883/.[16]

Але не можна поминути тієї боротьби з "етимологією," яка справді дуже гальмувала розвиток єдиної соборної літературної мови. Вона зуживала стільки часу і зусиль людського

---

12 Іван Франко, Твори, том XX,- ст. 70

13 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 496

14 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 163

15 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 409

16 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 191

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA - ÉCOLE DES GRADUÉS

розуму і хисту, які при сприятливих обставинах дали б помітний ефект для науки й мистецтва. Цікаве історичне спостереження: при піднесенні національно-громадського живчика життя, відразу проявляється інтерес до "фонетики," тобто, до правопису, пристосованого до форм і вимови народної мови /Шашкевич - 40-ві роки, Куліш - 60-ті/, при занепаді ж, вірніше - реакції ворожих українському відродженню сил, справа "етимології" брала гору, тобто - була гальмом у поступі освіти та усвідомлення українських народніх мас.

Цікава ось така цитата із листа до Драгоманова, 21 жовтня 1884, ч. 97, де Франко, одержавши від Шевченківського Товариства уповноваження на редагування журналу "Зоря,"- що тяглося короткий час,- пише і радиться з Драгомановим у справах редакційних. Знаючи обставини у Галичині і наставлення українських провідних чинників, Франко заздалегідь роздумує вести "ялястичну політику," деколи уступаючи, щоб добитися згори наміченої цілі - ширення освіти в народі, але щоб, мати чисте сумління, запитує про раду Драгоманова. Ось один уривок із того листа:

> Приступаю затим до тих нещасних "компромісів", котрі таким каменем лягли між Галичиною і Женевою, а котрих, здається нам тепер годі оминути. Отже, поперед всього правопись.

Тут Франко мав на увазі печатати "Зорю" - етимологією, а не вводити женевки /драгоманівки/, щоб не дразнити тих, які все були проти Драгоманова, і далі Франко пише:

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Я не знаю, що Ви скажете на те, коли скажу згори, що правопись нової "Зорі" мусить бути етимологічна? Се я скажу не від себе самого, а по порозумінні з многими галичанами і українцями такими, як Левицький - Нечуй і Коницький. Головно задля правописі упав "Світ," як упала в Галичині "Правда." Може бути, що Ви те речення назвете недоріким і дурним, і по своєму будете праві,- а все таки по-своєму й я не зовсім неправ. Що Ви зробите, коли публіка у нас така дика під тим оглядом? Скажете, може, що з боку поступовців і радикалів не ладно, не морально навіть зачинати своє видання такою уступкою, таким потакуванням дикості публіки, котру хочем, сяк чи так, просвічати. А я скажу, щож діяти, "коли в іншій формі" Ви не підійдете до неї? Алтернатива тут представляється така: або зачати видавати фонетикою і згори засудити на сто пренумератів, т.є. Засудити ціле діло на невдачу або зробити формальну уступку щодо правописі, і старатись освічувати людей у ділах далеко важніших від правописі. Се також опортунізм, по моїй думці, зовсім природний і конечний - посвятити меншу користь для більшої. [17]

Провідна верства тодішнього руського суспільства у Галичині, обстоювала "етимологію," особливо духовенство москвофільського напрямку. Москвофілам деякий час легко вдавалося не допускати "фонетики" до ширшого вжитку у пресі і взагалі в друку. Тут, винна до певної міри уживана Драгомановим у женевських виданнях його "фонетика" "женевка" або "драгоманівка." Хоч той правопис у дійсності був науковий, але він дуже розминався із практикою розуміння і вживання деяких "письмових значків," а саме - уживання голосівок йотованих.

До того подвійного значення тих йотованих, читацька публіка так звикла, ще із церковно слов'янської доби, що мало-письменній публіці це видавалось чудним і зайвим, а ще

---

17 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 242-243

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

комбінація із знаком м'якшення незрозумілою і тяжкою. А як припустити, що "єгомость" глузливо зазначить, що, мовляв, дурні пишуть та ще дурніших шукають, то кому хочеться дурнішим бути,- він відсилає назад той друк, щирими інтенціями керований. Алеж, кінець-кінцем після того всього, маємо компромісовий фонетичний правопис із збереженням таки старих йотованих літер. Із цього прикладу бачимо, що Франко не був непохитним принципіялістом в усіх питаннях практики,- його постава до справ щоденщини була елястична: він умів розрізняти справи важливіші від справ меншої, не принципіяльної ваги. Він, безумовно, був переконаний, що фонетичний правопис - це запорука розвитку і стабільности соборної літературної мови, але йшов до того способом усвідомлення і переконання.

Але листа Драгоманова з відповіддю на вище згаданий лист з дня 21 жовтня 1884р. /ч. 97/ де Франко робить компроміс щодо "етимології," на жаль, нема у згаданих тут Матеріялах. Зате у листі з 7 дек. 1885р. /ч. 70/ Драгоманів писав до Франка:

> Етнографічний матеріял не можна вже друкувати. етимологією. І взагалі - Партицький і потім В. Барвінський зробили велику дурницю своїм поворотом до етимології, тоді як, бачу й кореспонденції про "вандрівку" цього року, народ любісінько читає нашу фонетику; і тут народовці погнались за попами і випустили Народ! а колись прийдеться вертатись і од цієї дурости на покинуту розумну дорогу. [18]

---

18 Матеріяли..., том I - ст. 136

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Знаємо що Драгоманів і в дрібніших справах, як це видно з листування, рідко поступався, а за Франкові поступки-за співпрацю в "Зорі" і "Ділі," дорікав, і ці випадки сестра Драгоманова, Олена Пчілка, злагіднювала назвою "непорозуміння."

Щодо мови Драгоманова, то, можна зауважити з деяких його листів до Франка, що Драгоманів слабко володів українською мовою. Деякі слова Драгоманова своєю формою нагадують російські, як от у цих двох реченнях:

> Тим часом не виїзджаємо, бо жінка заслабла і не може сбиратись у дорогу. /Матеріяли..., лист ч. 314, 8-20 юля 1894/.[19]

> Получив я частину юбилейного "Народу" і мушу дякувати гаряче Вас і Павлика за Ваші промови, в котрих ... бачу таку щиру особисту прихильність до мене. /Матеріяли..., лист ч. 344, 23 - II- 1895/. [20]

Тут бачимо, що крім морфології і складня кульгає:

> Нащо 20 діл почали писати і через те ні одного не могли обробити як слід... і навели скуку на публіку. /Матеріяли..., лист ч. 24, 27 дек. 1882/. [21]

---

19 Матеріяли..., том I - ст. 469

20 Матеріяли..., том I - ст. 495

21 Матеріяли..., том I - ст. 38

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Але побіч того в листах Драгоманова можна зустріти і гарні зразки вислову і навіть стиль гостро-полемічний н.пр.

> На підставі листів сподівався, що Вас єсть зорганізована купка людей, котрі зважились почати роботи, як авангард. /Лист ч. 54, 12 марта 1885/. [22]

> Я Вам давно казав, що Ви себе не цінуєте. То й не диво, що й люди Вас не цінують. /Лист ч. 50, 15 дек. 1882/. [23]

> Прочитав справоздання Етнгр. Кружка й згадав пісню: Як ударив мене в спину, аж я засміявся. Бідний українець.

Під таким псевдом була прочитана в кружку його наукова доповідь - реферат, хоч Драгоманів не хотів ховатись під псевдом.

> Згубивши навіть свій реферат, зовсім вже зробився Конiським, так йому, дурню, й треба, нехай не лізе в воду, не спитавшись броду. /Лист ч. 50, 15 дек. 1884/. [24]

Щодо стилю їхнього листування то можна зауважити, що вони один перед одним не старалися блиснути вишукалістю вислову, але тон їхнього листування, в загальному беручи, був щирий, що кожний дбав затримати певну дистанцію, що випливала з різниці віку і становища та із постави доброї волі. І при листовних іноді сварках, що вчиняв звичайно Драгоманів - зі становища "ментора,"- особливу тактовність проявляв Франко, що вело до швидкого замирення.

---

22 Матеріяли ..., том I - ст. 107

23 Матеріяли ..., том I - ст. 101

24 Матеріяли ..., том I - ст. 102

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Франко людина великого знання, якого теж не можна відмовити Драгоманову, але Франко скромний і розсудливий, підходив до всіх явищ, що сягали глибоко у живу дійсність,- обережно, маючи на увазі практичну користь для народу, тому перевищав Драгоманова, впертого і безкомпромісового принципіяліста.

Варто згадати про вживання назв, особливо тих, що стосуються народів. Щодо Франка не дивно, що він довго вживав назви "Русь"- у значенні Західньої України, також "русин," пізніше найчастіше - "галичанин," але українець тільки у відношенні до українців надніпрянських. Зате, у відношенні самих росіян, то найчастіше вживав, поруч із "російський," "московський /нарід/," "московська /мова/."

У листі з дати грудень 1882р., ч. 69, до І. Белея, Франко пише, що Фрідріх - німецький видавець- просить "нараяти" йому чоловіка, котрий би опрацював історію російської літератури:

> Де ж тут йому взяти такого чоловіка? Коли б найшовся чоловік, що бажав би зробити таку історію, хоч би на московській, або на українській мові, то я радо прийнявся б труду перекласти на німецьке. А в тім, може ще до того часу вийде Пипіна Історія московської літератури, то в такім разі діло було б дуже улегшене, і маючи під рукою достаточне число російської белетристики, я й сам міг би за Пипіном розказати її для німців. [25]

---

25 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 176

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

У примітках подано: "Історія русской литературьі" О.М. Пипіна, вийшла в роках 1898-1899 у 4-томах. Ще один приклад з листів Драгоманова до Франка:

> Праця писана по московськи й половина перекладена по німецьки. /Матеріяли, лист ч. 47, 25 окт. 1884/. [26]

Як ішло Франкове свідоме прагнення і творення соборної українськрї літературної мови? Про це варто коротко сказати, спираючись на конкретних прикладах із його творчости. Драгоманів у своїй кореспонденції часом звертав увагу Франкові на деякі його вузькі провінціоналізми, хоч сам знав українську мову лише настільки, щоб популяризувати для ширших мас народу нові здобутки науки. Але Франко поважно поставився до ідеї соборности, отже, і до творення національної літературної мови.

Щоб яскраво підкреслити значення Франкового вкладу у творенню сучасної соборної української літературної мови, візьмемо кільна прикладів із його творчости у молодечих роках, а далі приклади, як поширювався його лексичний запас слів у його поетичній творчості, як також - як поширювались інші засоби вислову в його творчості- синтаксичні та взагалі знання народніх зворотів тощо.

В році 1893 вийшло друге видання збірки "З вершин і низин." Франко дав перед збіркою "Преднє слово," з якого

---

26 Матеріяли..., том I - ст. 176

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

довідуємось що він журився щодо поправности його мови, як також нарікав, що замість допомоги, він часто стрічав цинічні насміхи, а найчастіше тупий індеферентизм і грубе незнання.

Далі говорить він, що хіба три-чотири особи міг би він назвати, що їхня приязнь та співдія допомагали йому виробляти мову і форму його поетичних складань, їх композицію та основні думки. Із своїх найдавніших віршів, що були друковані у журналі "Друг," подає дві-три поезійки, та й то тільки як документ його тодішніх поглядів, отже і мовного оформлення а се через їхню нібито "стійність." [27]

При цьому Франко зазначає, що не міняючи думки "підправляв мову," котрої вироблення до ступеня мови літературної за останніх двадцять літ все ж таки значно "посунулась" наперед, "може й не без моєї скромної підмоги."[28] Що в давніших віршах Франка, мова була не все чиста, це Франко пояснює тим, що й він переходив такі ступені розвитку, борючись проти намагання притлумити почуття живої народньої мови, змалку ще було сильно розвите. А про ті "ступені розвитку" подає там же /у дужках/: "а хто в Галичині не переходив їх у тім часі!" А далі пише так:

> На мені в мініятурі повторилось те, що в великім розмірі бачимо на галицько-руській літературі: школа, граматика і спори язикові прибили і закаламутили чистоту народньої мови. [29]

---

27 Іван Франко, Твори, том X - ст. 440, "Примітки"

28 Іван Франко, Твори, том X - ст. 441, "

29 Іван Франко, Твори, том X - ст. 8, "

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Отже, бачимо, що по двадцятьох роках літературної діяльности /від року 1873-го/ нема ще терміну - "мовні" але - "язикові" /спори/. Далі Франко додає, що переглядаючи ті віршовані листочки, між якими дуже багато передчасно зів'ялого лится, признається, при всій своїй скромності, що крім суму відчуває і радість, що та праця була подиктована щирим бажанням і любов'ю допомогти своєму народові і рідному краєві. На доказ свідомого зусилля у напрямку творення соборної літературної мови варто переказати хоч своїми словами кінець згаданого "Переднього слова" після такого скромного висновку:

> Не один широкий розмах наївної думки, не одна блискуча надія - а які скромні здобутки!

Франко каже що його потішає певність, що лід проломаний, що загальнонародній рух, хоч у початках скромний, але тепер уже не той; що чимало пороблено помилок, падаємо, шкотульгаємо, а проте, сума народнього добра, сума доброго братерського почуття "по сей і по той бік" більшає. /Франко тут ужив - і то аж три рази! "більшіє"/. І кінчає, що тих 20 літ - ні для нього, ані рідного краю не минули марно. Ось кілька уваг про мову молодечих писань:

> І де в світі тая сила,
> Щоб в бігу його спинила,
> Щоб згасила, мов огень,
> Розвидняющийся день?

Тут цікаве дієслово "розвиднятися," але дієприкметник та ще із зворотним займенником "ся," ужито під впливом тоді дуже

---

30 Іван Франко, Твори, том XX - ст. 8, "Примітки"

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

поширеного "язичія." Також форма "огень"- це вплив російської мови. /"Гимн," дата 1880р./

"Любо дихає Воздух леготом..." /дата 1880р./ Тут Воздух також із язичія, зате слово "легіт" належить до скарбу української літературної мови. Але у III-му сонеті /Осінні думи/ суто діялектичні форми: "тріпочесь," "хочесь," "хлюпочесь" /дата 9 окт. 1882/. [31]

І в мить спалить всю землю тую
З всіма неправдами її,
Перелама хаос твердую
Шкарлющу скріплої землі.

Тут цікава формв "всіма"- архаїчна форма двоїни, відома і досі. "Шкарлюща" - народнє слово, а слово "скріпла" виглядає на вдалий неологізм. Дата - 1880 р.[32]

А ось цікава форма мови дітей про старших: "Вже моі бабуня не такі, щоб брехали!" А трохи нижче: "А знаєш, що бабуня говорили?" Це традиційна мова в українців про старших не тільки через "Ви" особисто, а навіть через "вони." Цікаві форми слів у вірші "Рідне Село" /дата: Нагуєвичі 14 іюня 1880р./:

Чого ж тепер болить
Душа моя, коли по довгім часі
Я в тобі опинивсь, на сугорби отсі
Злим вихром загнаний? [33]

---

31 Іван Франко, Твори, том X - ст. 21

32 Іван Франко, Твори, том X - ст. 24

33 Іван Франко, Твори, том X - ст. 60

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Варто зафіксувати слово опинивсь, що належить до скарбу літературної мови, як також слово сугорби /із префіксом "су," що підкреслює сукупність або пов'язаність понять/.

Не ти, душа моя так важко заболіла,
А тим, що тяжча ще пригноба тут засіла.

Дуже вдала заміна від дієслівного іменника "пригноблення" звичайної форми іменником пригноба /дата: Нагуєвичі, 14 июня 1880р./ [34]

Цікаві деякі слова і форми у поемі "Поєдинок" /дата 6 янв. 1883/:

Ішов під стягом законної власти,
сичали, вились, лускали гранати.

Тут удало використано народнє слово "луснути" як синонім слова "вибухати," також рідка форма ішов, бо частіше дехто пише йшов; нижче є і в цій поемі:

Йшов проти тих...
І вона тебе ізрадить /Молодому другові, дата з апріля 1883р./

Цікава форма слова з "і" приставним при збігу приголосних /типу "іржа": кінь ірже/. Це не єдиний випадок у Франка - на ст. 97 є такий рядок із приставним "і": "Щоб як слід ізвеличати..."

---

34 Іван Франко, Твори, том X - ст. 61

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA · ÉCOLE DES GRADUÉS

А ось вірші із циклу "Знайомим і незнайомим," позначеному ІУ N. N. маємо такі дві строфи:

В твої груди, мов вихор в погоду,
Дикі страсті зірвуться грізні,
І як вихор збентежує воду,
Так тебе воно внурить в багні.
І рука твоя кривдов сплюгавиться,
Переміниться в злобу любов -
Ось чого моє серце кривавиться,
Як подумать, що буде з тобов.[35] /Дата: 15 марта 1883р./

У перших чотирьох рядках є добрі і нормативні форми слова, але в наступних 4-ох з причини провінціоналізмів у закінченнях кінцівок "кривдов," з "тобов," бачимо нібито поворот до провінціональних форм,- отже, це свідоцтво вагання самого автора - які із форм уважати за нормативні.

У сатиричній поемі "Ботокуди" /дата: 1 марта 1880р./ зустрічаємо багато слів і форм цілком нормативиних /є також і провінціоналізми, які опускаю./ "Аж настав поганий час дивний гедзень на народи..." Тут ужито народнє "гедзень" /літний час коли худоба "гедзається"- кусають гедзи/, це надає народнього забарвлення сатиричному творові.[36]

Навіть многі ботокуди
З вражим лучаться табором,
Холмакам шлють поміч, гроші-
Сором, ботокуди, сором!

Підкреслене слово - це літературно-нормативне слово, що є відповідником провінціонального слова "стид," а навіть

---

35 Іван Франко, Твори, том Х - ст. 74

36 Іван Франко , Твори, том Х - ст. 91

UNIVERSITY OF OTTAWA · SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA - ÉCOLE DES GRADUÉS

іноді у вимові "встид" /як польське "wstyd"/.

Споконвіку при "Основі"
Був редактором Цеціцький,-
Се хоть балагур оттілький,
А мислитель оттіцький. [37]

Перше тут підкреслене слово споконвіку своїм поважним тоном відтіннює контраст, отже іронію автора. Дальші підкреслені слова, утворені на взірець народніх слів, із наростком як у слові "маціцький," поглиблюють ту іронію. "Ви боїтесь, щоби криваві хвилі не змулили швидкого поступу думок зовсім?" /Сонет УІІ - 1880.- Вольні сонети/. [38] Отже, це слід впливу М. Драгоманова. Такий же слід бачимо у такому рядкові: "У дикій тикві принесе води..." /Смерть Каїна, дата 1889р./ У словнику Грінченка, крім інших, є посилання і щодо слова "тиква" і твори Драгоманова.

...Без хмаринки
Все небо жевріло, немов казан,
В котрий води налить забув хазяїн.

Побачили, як Каїн наближався
на край майдану.

Щодо слова казан словник Грінченка посилається на твори П. Куліша, а щодо слова майдан - на Нечуя-Левицького.

Спокійний, величний,
Ти все поборов:
І блиск царювання,
І гнів і любов. [39]

---

37 Іван Франко, Твори, том ХХ- ст. 114

38 Іван Франко, Твори, том Х - ст. 142

39 Іван Франко, Твори, том ХІ -ст. 49

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Дата написання /"Поклін тобі, Буддо" - із збірки "Мій ізмарагд"/ 1898р. У цьому вірші бачимо форми нормативні /величний не "величавий" ; блиск, не "блеск"/, але в передмові, з датою 15 - XII 1897р., бачимо цілком ненормативні форми і звороти в реченні, як ось у такому реченні: "Його обхапує глибоке, ніжне чуття, бажання любити, дякувати когось, тулитися до когось, з довірям." [40]

Це із передмови до вище названої збірки. Тут "його" розуміється людину хвору. Отже обхапує - ненормативна форма, слід би - "охоплює." Та найприкріша тут похибка - синтаксичний москалізм, бо треба б дати: "дякувати комусь," /це може бути навіяне не завжди чистою мовою Драгоманова/.

Та враз почув,
Що те, о що опер він ноги якось
Ворушиться...

Слово враз ужито в значенні "раптом."

Ось маємо відому відповідь "Антошкові П." /Азъ Покой/:

Діялект чи самостійна мова?
Найпустіше в світі це питання.
Мілionам треба свого слова,
І гріхом усяке тут хитання.

Хоч в сусіда там пиха багацька
У порфірі сяє та атласі,-
На чуже багатцтво ми не ласі,-
Ласа лиш твоя душа жебрацька.

Тут замість хитання краще б лицювало "вагання". Ця влучна сатирична відповідь Франка москвофілові Антошкові П. на його статтю в "Галичині," ч. 222, року 1902 під заголовком: "Тщетная

---

40 Іван Франко, Твори, том XI, ст. 505

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

работа сепаратистов," кінчається чудовою строфою:

Діялект, а ми його надишем
Міццю духа і огнем любови
І нестертий слід його запишем
Самостійно між культурні мови.[41]

Кілька попередніх прикладів із поезій Франка, як також насупні уривки з його перекладів,-наводжу як ілюстрацію мовної ситуації у творчості Івана Франка, щоб показати як розвивалася мова Франка та його намагання створити одну соборну українську літературну мову.

Дещо з поетичних перекладів:

Афродито, безсмертна Зевесова доню,
Баламутко на ясному троні, тебе я благаю,
Не гніти мою душу, о пані велична,
Горем журбою...[42]

Цей переклад спершу друкований у Літературно-Науковім Вістнику, кн. 5, 1908р. /Твори Сапфо/. Слово велична уже раніше було згадане, як вислів у живій народній мові.

Квінт Горацій: Тут цікаві такі два рядки: "Ні честолюб'я не їсть м'я гірке, ні вдушливий сиронко, Ані осіння негода, гіркий Лявітини здобуток." [43] Цей переклад друкований 1894р. Отже, в лексиконі автора бачимо слово негода, але замість "шанолюбства" є ще честолюб'я.

І велетів дванадцять
Шукайте - в височінь
Як ті, що з скал здвигнули
Високий зелемінь.[44]

---

41 Іван Франко, Твори, том XI - ст. 284-285
42 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 9
43 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 15
44 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 478

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Цей переклад з року 1883 поезії Генріха Гайне під назвою "Похорон" був надрукований в журналі "Зоря". Біля року 1914 Франко переглянув і поробив поправки. Про це у примітках подано /редактор цього тому - О.І.Білецький/ таку увагу:"Якщо в 70-тих роках Франко припускав у мові своїх перекладів деякі діялектичні особливості, то пізніше він намагається і прямує до створення єдиної літературної української мови. В усуненні діялектизмів і полягало, головним чином, виправлення Франком своїх ранніх перекладів.[45]

Часта у совєтських авторів хиба:"прагнути" можна "чого" а не "до чого". А коли "до чого" - то "прямувати".

Ось кілька прикладів із перекладу твору "Німеччина" / дата:15 грудня 1891/:

> Співала про горе, кохання, про біль розлуки,
> жертву й спіткання. Там вище, в тім кращому світі,
> в котрім щезає усяке страждання.[46]

Бачимо нормативне слово - "страждання", замість уживаного також слова "терпіння".

Оце "чудово" - замість невиразного, хоч широко вживаного провінціоналізму "знаменито": " В німецьких перинах чудово так спать".[47]

---

45 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 596

46 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 509

47 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 521

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA - ÉCOLE DES GRADUÉS

Лиш банк, тота срібна душа містова...
...Наш банк з пожару, хвала Богу, спасся.[48]

Поруч провінціоналізму тота, Франко ужив другу можливу форму прикметникову, поруч звичайної - "міська."

Таким робом перші дитячі роки поета пройшли під Лазуровим небом Італії. В році 1811 йому довелося знов, через батькові походи, відвідати й Еспанію /тут совєтські редактори зредагували -"Іспанію"/, де він побував два роки і де, одержавши від матері старанне домашнє виховання, вступив уперше до публічної школи в Мадриді. [49]

Стаття уперше надрукована в р. 1902, у Львівському журналі "Літературно-Науковий Вістник" т. ХУІІІ. У цій статті зустрічаємо чисто наддніпрянський зворот таким робом, як також уже знане з лексикону Франка довелось та новий зворот одержавши /від дієіменника "одержати" який заступає чистий польонізм "отримати"/.

Ось кілька уривків із статті про Гергарта Гауптмана та його твори:

Вона поводиться з усіма свобідно, одверто, щиро, особливо з Йоганесом, і сама не бачить, що довкола неї в душах тих правовірних добрих та ограничених людей постають хмари чорного підозріння. [50]

Постають-добрий вислів, бо "повставати" - це коли мова про "повстання"-революцію. Ограничений - тепер кажемо "обмежений."

---

48 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 548

49 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 415

50 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 458

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Драма "Ткачі" є революційна через те тільки, що подає страшенно вірний, яркий і мікроскопічно докладний малюнок одного моменту в житті цілої маси людей, їх визиску, їх страждання, їх бідних радощів, нужденних надій і їх бездонної розпуки. [51]

Тут, крім збагачення свого лексикону /"страждання," "бездонної розпуки"/, Франко висловами "бідних радощів," "нужденних надій"- досягає вищого рівня виразности та емоційности публіцистичного стилю.

Для німецьких критиків такий твір /мова про "Затоплений дзвін"/ справднішній бенкет, як для жаб глибока баюра: є куди порядно бовтнутися з головою.[52]

У перше ця рецензія надрукована у Літературно-Науковому Віснику року 1898, т.І, Відділ "Із чужих літератур." Це теж добрий приклад Франкового іронічного стилю, коли він має критичний підхід до якогось явища.

Цікаво навести як приклад Франкової рецензії на повість Е. Золя "Плодючість" /"есоп іте"/, де Франко, і сам як автор, самим добором слів натякає на ті питання, що мало не кожного автора турбують при укладанню та писанню довших творів.

---

51 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 460

52 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 465

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

> Могутній талант автора "Руґон-Маккарів" видно на кожнім кроці, се правда, але мислитель, соціолог на кожнім кроці перебігає дорогу романістові, стіснює його домену. Він добирає йому матеріял, укладає йому плян повісти, визначує її головні точки, і артистові лишається трудна, майже надсильна задача оживити сю апріорну конституцію, дати їй людське тіло, влити в неї живу кров.[53]

Крім деяких нових слів, вірніше кажучи - нових форм тих слів /могутній замість раніш уживаного "могучий", визначує замість окреслює/, ужито декілька слів, що особливо підкреслюють ті питання, з якими автор довгих епічних творів зустрічається, а це - перебігає / дорогу романістові/, стіснює /його домену/, "визначує" / головні точки/, також "надсильна задача оживити" /сю апріорну конституцію/. Беручи загально,- це немов плян дії мистця, як от для архітекта - в його уяві плян тієї будівлі, яку він має, нарисувавши на папері,- спорудити в натурі.

Коротенько переглянувши деякі приклади із творчости Івана Франка, переконуємося, що Франко справді, багато зробив у напрямку створення соборної української літературної мови.

У цій справі варто навести деякі уваги із статті "Поправки Івана Франка до власних текстів К. Подолянина, що надрукована у кн. 5 за травень 1966 р. журналу "Визвольний Шлях". А це саме мова про статтю Франка, друковану у кількох числах журналу "Світ" року 1882 під заг. "Причини до оцінення поезій Тараса Шевченка". Цю статтю Іван Франко видав окремою книжкою п.з. "Темне царство" /Міжнародня Бібліотека,

53 Іван Франко, Твори, том ХУ - ст. 470

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITE D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

ч. 14, Львів, 1914/. У передмові до цієї книжки Іван Франко зазначив:

> Передруковуючи цю студію по 33. роках, я поробив у тексті деякі не дуже значні язикові, стилістичні та речеві поправки. [54]

Далі згаданий тут автор подає, що ті поправки він узяв із давно знищеного "москалями" харківського журналу "Літературний архів" /кн. 1-2 за 1931р. ст. 118-130/. Ці поправки подані там у статті "Язикові та стилістичні поправки І. Франка в тексті літературно-критичної студії "Темне Царство." Поправки в тексті згаданої студії виписав дбайливою рукою П. К." - пише цей автор /К. Подолянин/ і далі подає увагу:

> Ці власноручні поправки мають непроминальну вагу і в наші часи, бо власне саме таких виправок не хоче робити наша преса та її редактори. Тому варто уважно простежити, як Франко по 33 роках виправив свій текст із 1881 року. [55]

Автор цієї статті зазначає, що в "Літературнім Архіві" /ст. 119-126/ подано аж 338 поправок, що їх Франко зробив у тексті своєї невеличкої книжки, розміром - один аркуш друку. Потім подає у стовпчик аж 29 позицій - як надруковано в році 1881-му і як Франко виправив у році 1914. Із них, для прикладу, подаю 10 позицій із тих 29-тьох.

---

54 Вивольний Шлях, кн. 5, 1966, ст. 597

55 Визвольний Шлях, кн. 5, 1966, ст. 597

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

Року 1881 :	Року 1914 :
висказувались	висловлювались
переводились	перекладалися
виводів	висновків
наболівшу	наболілу
угнетених	пригноблених
заниматися	займатися
без граничну	безмежну
условини	умовини
молитв	молитов
неограничений	необмежений

Закінчує автор увагами, що до хиб, яких ще й досі не перемогли деякі сучасні редакції українських газет та журналів, належить і цілий ряд архаїзмів /церковно-слов'янізмів/ та русизмів, що їх раніше допускав і І. Франко у своїй мові, але пізніше виправляв на народні слова. Наприклад, "стоїть нагадати" на "варто нагадати", "високообразованих" на "високоосвічених", "ученники" на "учні", "знакомий" на "знайомий", "сей час" на "зараз" тощо. Також пасивну форму виправляв на активну:"писались" або "задумувались писати" на "писав" або "задумував писати". Робить Франко також поправки в уживанні дієприкметників: напр., вислів "шукаючий ідеалу" він виправив на "шукання ідеалу".[56]

Загальний висновок заслуг обох співкореспондентів, безумовно, великий, якщо ідеться про розвиток української мови в Галичині.Драгоманова заслуга в тому, що він дав поштовх поколінню Франка у напрямку навернення до народньої мови на всіх відтинках суспільно-громадського життя, і той поштовх зрушив лявину, що засипала старе

56 Визвольний Шлях, кн. 5, 1966, ст. 597

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

консервативно-реакційне москофільство, а це дало легші умовини для росту соборницьких ідей і змагань.

Щодо Франка, як показано попередньо, то його еволюція ішла у напрямку свідомого українства,- сприяла зміцненню ідеї єдности соборної літературної української мови.

За роки, коли провадилося листування І. Франка з Драгомановим, Іван Франко зріс, як громадський діяч, що у своїй діяльності послуговувався соціяльними критеріями, якими орудували послідовники нової соціяльної науки - соціялізму. Це проявилося у його жанрах, як у поетичних, так і епічно - прозових творах. Перехід на народню мову, спонукував Франка охоплювати ширші засяги тем, не тільки з соціяльного аспекту, але і ширшого - національного, з історичним і філософічним підходом.

Тож тут Франко уміло підійшов до проблеми слова, як засобу словесної творчости і звідси його прямування до створення соборної літературної мови, про що свідчать подані повище Франкові поправки до своїх раніше написаних творів.

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

АПЕНДІКС I

"Братство."

"Бажав би я вдовольнити давно почувану потребу часописі, котра б, громадячи в собі найкращі літературні і наукові сили нашої широкої Руси-України, служила б повним виразом літературно - наукової роботи цілого нашого народу, старалась би приводити ту роботу в живий зв'язок з такою ж роботою наших близьких і дальших сусідів на сході і заході Европи, а заразом ставила б собі метою - по всіх частинах і окраїнах нашої землі будити почуття народної єдности, піднімати загально - українське народне самопізнання."

"До тої цілі буде змагати "Братство," подаючи в відділі белетристики твори, живописуючі життя, побит і звичаї русько-українського народу і його інтелігенції; в відділі науковім поперед всього праці історичні про найближчу і дальшу минувшість нашого народу у всіх його частинах, студій про його громадський і економічний побит, про розвій і змагання його інтелігенції і його поводаторів, про зріст і роботу його народних інституцій, такіж студії про наших близьких і дальших сусідів, як то великорусів, поляків, словаків та чехів, мадярів, румунів, жидів і проч., про їх життя духовне, політичне і літературне, про їх побит економічний і розвій народний. Дальше підуть праці про землю, природну вдачу, мову та світогляд русько-українського народу, матеріяли етнографічні, історичні і статистичні, праці над історією української літератури і бібліографія нововиходячих творів із поперед

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

всього руcько-українських, а затим і чужоязичних, котрі змістом своїм тикаються нашого народу або нашої минувшини. Звернена буде увага також на всякі важніші появи в літературі і науці прочих слов'янських народів, а також і інших освічених народів европейських. В кінці прийдуть щомісячні огляди суспільного і політичного життя русинів-українців у всіх дільницях нашої землі, дописі про життя народу і інтелігенції, а також спеціяльні розправи про поодинокі пекучі питання нашого суспільного і громадського життя."

"На сторінках "Братства" будуть містити свої твори всі "знатніші писателі" з Галичини і з поза її границь, крім того будуть поміщені деякі надруковані твори наших давніших письменників, як от Шевченко, Квітка, Костомарів, Бодянський, Максимович, Руданський, Шашкевич, Свидницький, Могильницький, Навроцький тощо."

Подавши висоту передплати та адресу, Франко кінчає так:

"Ось Вам дослівна копія програми. З друкуванням її здержуюся аж до отримання Ваших на неї уваг." 1

---

1 Іван Франко, Твори, /Вибрані листи/, Київ, Державне Видавництво Художньої Літератури, 1946р., том XX - ст. 269 - 270.

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

АПЕНДІКС II

"Поступ."

"Щомісячний огляд літературно-науковий і політичний. Загальний зміст огляду,- як усякого іншого "ревю" /тут можна перечислити зміст, що в присланій програмі, тільки не повторюючись/."

"Спеціяльні задачі теперішнього українського видання, котрі диктують вибір /чи підбір/ матер'ялу і напрямок суду редакції про сучасність:

а/ Оборона національности і її вольности й збудження потреби єдности національної в усіх поділах нашої країни. Вишукання в минувшому й теперішньому ознаків нац. сили, змагань до волі й самостійности, організуючих інституцій і т.п., вишукання найпрактичніших способів до осягнення повищої цілі.

б/ Наповнити рямки національности /бо нац. тільки форма, а не суть/ здобутками всесвітньої культури в гром. життю, письм. й умілостях.

в/ Зробити тепер же наш народ причастним в тій всесвітній культурній праці.

г/ Винайти в проявах поступу передових культурних народів засоби для самої нашої боротьби за нац. автономію, знайшовши почастно серед наших сусідів, котрих привиліовані елементи тіснять наш народ /у великорусів, поляків, мад'яр, почасти жидів/ поступові елементи, з котрими ми б могли працювати спільно для цілів вселюдських і почастно наших."

UNIVERSITY OF OTTAWA - SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUÉS

"Принципи сучасної всесвітньої цивілізації, найбільш одповідні такому поступу:

лібералізм в його найконсеквтн. формі - федералізм в справах державних, демократізм в справах соціяльних з його найтвердішою ґарантією - асоціяцією в справах економічних, раціоналізм і реалізм в справах письменських, наукових і умілостях."

"Наші відносини до текущої політики: що-денні питання політ. тактики зоставляєм газетам і спеціялістам політ. боротьби.."

"Наша задача - критика політ. життя з наукового погляду й закладання твердих теорій політ. діяльности, найбільш в поколіннях, що готовляться до виходу в життя."

"Наші відносини до сучасних політ. партій і кружків на Україні - Русі:

Стоїмо окремо од всіх тих партій і кружків. Дамо в себе наскільки нам позволить величина видання, коло наших думок,- місце всякому щирому голосу, котрий хто схоче подавати в важних справах нашого краю і народу." 1

---

1 "Листування І. Франка і М. Драгоманова," Матеріяли для культурної і громадської історії Західньої України, Київ, Всеукраїнська Академія Наук: Комісія Західньої України, 1928, том I - ст. 111-112.

UNIVERSITY OF OTTAWA SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

ЗАКІНЧЕННЯ

Непроминальна вартість літературної спадщини Івана Франка є великим вкладом в українську літературу. Також Драгоманів відіграв у житті Західньої України історичну роль тим, що переконав академічну молодь облишити етимологічний правопис, а перейти на мову народню.

Обзнайомлення з листами Франка до Драгоманова і Драгоманова до Франка, та їхня аналіза, допомогли нам, новішій генерації, докладніше пізнати соціяльні і політичні умовини при кінці XIX і на початку XX сторіччя, що панували тоді на українських землях. Листування допомогло нам відтворити силюету як Драгоманова, так і Франка, якщо йдеться про їхню працю, їхні погляди та характери.

У листуванні порушувані були крім культурно-літературних справ, також економічні, соціяльні, політичні проблеми галицької провінції, а найбільше місця і часу присвятили оба співкореспонденти справам видавничим. Видавничі проблеми найбільш цікавили і турбували Івана Франка, бо він знав, що через друковане слово можна ширити освіту, інформувати народ про необхідні життєві справи, а найважніше, що можна його освідомлювати.

Листування вияснило нам як розвивалася культурно - освітня праця, національно - політична свідомість серед народніх мас у Галичині та насвітило соціяльні обставини, що заставляли народніх провідників призадумуватись над економічне

ЗАКІНЧЕННЯ

- політичним положенням українського народу. Франко весь час домагався і добивався реформи для народу. У більшості своїх творів, він представляв важкі життєві умовини працюючого люду, і таким чином протестував та домагався ревізії старих після-панщизняних залишків, які все ще тяжіли над селянством.

Листування Франка з Драгомановим має велике значення для майбутніх поколінь, бо це причинок до студій і вивчення світогляду, праці, зацікавлень і політичних напрямків цієї епохи, як також кидає ярке світло на соціяльно - політичне становище українського народу того часу.

Знаємо, що у змагу з противниками, виростав і кристалізувався характер Франка, що дійшов до цієї стадії,- що міг як той "дуб радше зломитись, як покланятись злому".

Щоб накреслити і показати у скромній формі велич Франка і його універсалізм, його гігантську проробленну ним роботу, яка за словами літературознавців "переходить межі не тільки життя одної людини, але навіть цілого гурту звичайних людей", зрозумілим стануть скромні рамці цієї тези, до написання якої послужили: Франкові "Вибрані листи" у Творах радянського видання з 1946 р. у сумі 101 листів, листи з Матеріялів для Західньої України видання Всеукраїнської Академії Наук у Києві з 1928 го. року / у сумі 96 листів/, та додаткові праці різних авторів поданих у бібліографії.

BIBLIOGRAPHY

Primary Sources

Franko, Ivan, Tvory (Vybrani Lysty), Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, Tom XX.

The volume used (Tom XX) contains a selection of letters written and received by Franko. The letters which enter as primary sources are listed as follows.

Do M. Drahomanova (Franko to Drahomaniv)

No. 8, Lviv, 20 sichnia 1877; p. 16

Mention is made of the magazine "Druh," which Franko feels will fold by the third issue. Levyckyj has gone over to "Pravda." The "Circle" is also in a bad state, and "Lychwar" exists in name only.

No. 9, Lviv, 6 lutoho 1877; pp. 18 - 21

The novel Lychi Ludy interests Franko. He further argues that little emphasis was made on psychological development of character, and too much description of nature. Franko wants to publish the "Biblioteka" of the best foreign prose, making Gogol's Dead Souls the first work.

No.10, Lviv, 13 lutoho 1877; pp. 21 - 26

In regard to the "Biblioteka" Franko poses the following questions: 1. Is it better to publish the works for the intelligentsia or the working classes (peasants)? 2. What style and language should be used? (He thinks it should be done in Galician dialect. No one will pay attention to the phonetics. It is the style that matters to the Prosvita and Osadca.) He calls on Drahomaniv to write an article to a German periodical about Pavlyk and to argue about the wrongs done to him.

No.11, Lviv, 16 bereznia 1877; pp. 26 -29

The Circle decides not to publish "Druh," but Franko, through his influence, has caused it to be published once a month. The article "Let Us Get to Know Each Other" to which "Pravda" immediately published a reply appears. Franko asks Drahomaniv to send further comments and criticism to the magazine and advises not to send "The Butterflies." (Send via Vienna).

No. 13, Lviv, Berezen 1878; pp. 32 - 33

Franko is staying with Pavlyk and helping him edit "Hromadskyj Druh." He asks whether Drahomaniv, or someone else can edit "The Collection of Galician Songs with Notes."

BIBLIOGRAPHY

No. 15, Lviv, Kviten, 1878; pp. 34-36

Franko received Boa Constrictor from the courts and wants to contribute to the article "Ukraine and Galicia." He proposes to write a short history of the Ukrainification in Galicia from 1876 to 1877, and to show how out of the different views a new party of thinkers was formed.

No. 16, Lviv, Traven 1878; pp. 34-36

Franko mentions the difficulties with publishing the "Hromadskyj Druh." Only the first issue, and perhaps three more, can be published because of only fifteen subscribers. The 200 francs which Drahomaniv promised will suffice only the publication of the second issue. (Drahomaniv wants to publish six issues.)

No. 17, Lviv, 21 serpnia 1878; pp. 36-38

The "Dribna Biblioteka," Franko states, will discuss phonetics; he has decided to publish the etymological style sheet in the "Ivanov," so that this could be distributed to the provinces, where they have "a fear of phonetics."

No. 43, Lviv, kinets 1880; pp. 117

The students have decided to publish a newpaper "Svit," under the leadership of Beley. It will come out once a month and deal with their work; contributions will also be included. The first person discussed will be Kostomarow. The publishing group has divided itself into groups: anthropological, biological, economic and historical. Franko wants Drahomaniv to head the historical gorup, or if not, to write historical articles for it.

No. 44, Lviv, kinets 1880; pp. 120-121

Franko asks Drahomaniv to send him a biography of Kostomarow, and includes a list of Polish poetry which Drahomaniv requested. Franko has finished Heine's Germany, to which explanatory notes must be added.

No. 48, Lviv, lutyj 1881; pp. 126-128

For the secondissue of "Svit" Franko asks for the biography of Gogol. He wants Drahomaniv to send him the novel Chiba Voly "ewut, on which he wants to write a criticism. In the "Zoria" he wants to include a sketch and biography of Marko Vovchok and asks Drahomaniv what he thinks about the idea.

No. 49, Lviv, Berezen 1881; pp. 128-132

Franko is living on credit with the editor of the "Courier." He is happy that Drahomaniv wants to write "Historical sheets" about the evolution of religion. Franko wants to write an article about the relationship of Darwinism

and Socialism. Franko is bitter that Drahomaniv criticised "Svit" as a drab periodical, and pleads that he has no writers. Franko wants to establish a society which will interest itself with etnography, statistics and geology of the country. This society would distribute information to the people.

No. 56, Lviv, Zhovten 1881; pp. 143-148

Konyskyj is mentioned. His literature, Franko argues lacks synthesis, "but what can one do when there is no one better?" Drahomaniv sees a disagreement between Konyskyj's work and Franko's, which he himself cannot see.

No. 65, Lviv, Veresen 1882; pp. 161-164

Franko mentions popular pamphlets which "Prosvita" should publish on topics like: war, the army, finance, criticism of the Austrian constitution. He adds that he will attempt something like this in the "Silska Chytalnia." In "Svit" he wants to include sketches of the socialistic teachers: Drahomaniv, La Salle, Herzen, Bakunin.

No. 70, Lviv, 23 hrudnia 1882; pp. 177-180

Franko has sent a novel to a contest. Partyckyj will pay him 50 zloty for each poem. The German author Wilhelm Friedrich, who is publishing "The History of World Literature," has asked Franko to contribute a history of Ukrainian literature, Franko wants to leave for Kiev to discuss drama of the 17th. and 18th. centuries.

No. 72, 24 kvitnia, 1883; pp. 190-192

Franko has visited Fedorovych in order that he write a biography of the elder Fedorovych. He mentions that the rich salt deposits that are being discovered and which the gv't. wishes to take over and chrge money for is the new issue. He is against this move of the government.

No. 76, Lviv, 27 zhovtnia 1883; pp. 190-192

To earn a living Franko is working with "Dilo." He wants to write a history of social institutions. He mentios that the 10-15 students, who are members of the "Academic Brotherhood," want to establish an ethnographic-statistical group which will study the life, work and outlook of the people. Franko has to write about the methods and aims of these statistics and etnography; he asks Drahomaniv to send the books Statystyczne Wiadomosci and Repertorium.

No. 77, Lviv, 1883; pp. 192-193

Franko aska for the letters of Navrocky. He asks Drahomaniv to send the criticism from the French and English periodicals on the "Historical Notes of the Little Russian Peoples."

BIBLIOGRAPHY

No. 82, Lviv, 4 hrudnia 1883; pp. 205 - 210
This letter mentions a lecture for which the Circle is gathering factual material. Franko writes that there is a need to make a collection of folk sayings. He mentions songs which the Krakow Academy is to publish, and the articles in German on Shevchenko, which he will add to the History of Ukrainian Literature, on which he and Drahomaniv will work.

No. 91, Lviv, 26 kvitnia 1884; pp. 222 - 223
Franko is sending four copies of Boa Constrictor and Women's Oppression. In "Zoria" the article about Turgenev was begun. Franko says that Drahomaniv's criticism of the Circle is unjust and that friendly advice would be better accepted.

No. 94, Lviv, 10 travnia 1884; pp. 229 - 236
The panegyric on the funeral of Barvinskyj is presented. Franko muses about his work with "Dilo" and "Zoria." He reminds Drahomaniv that he also wrote articles to the "Kyevska Staryna," edited by Lebedyntsev. Franko sent a collection of wedding songs from the village of Lobyn, and also prepared a volume of riddles.

No. 97, 21 zhovtnia 1884; pp. 238 - 246
Partyckyj wants to turn over the editorship of "Zoria" to Franko. who has planned to build it up and introduce new views. He wants the views neither too nationalistic or doctrinally socialistic. The aim is to show the national life with its good and bad traits and to pave the way toward a better future. Franko concludes with other suggestions for the future of "Zoria" which is to remain in the middle of the road.

No. 99, 6 hrudnia 1884; pp. 247 - 248
Franko informs Drahomaniv that because of the opinion of the old Ukrainophiles from the Shevchenko Committee, Partyckyj is afraid that the "Zoria" under Franko's editorship, will become socialistic. Franko has returned the editorship back to him and does not know whether the Shevchenko Committee or Partyckyj will take over.

No. 105, Lviv, 2 sichnia 1885; pp. 264 -266
Franko has abandoned "Zoria." The students have decided to publish a new periodical which will establish a contact with Europe. Franko advised by Konyskyj to return to "Zoria." Pawlyk wants to establish a new publishing house for the "reading institutes."

No. 108, 26 hrudnia 1885; pp. 268 - 270
Franko proposes a plan for the new periodical "Bratstvo." He states that the publication will have some enemies who are opposed to the views that he has formerly expressed.

BIBLIOGRAPHY

No. 110, Lviv, 29 serpnia 1885; pp. 273-275
Franko discusses a meeting of students with Konyskyj about whether the Literary-Educational publishing house needs reform and how to bring it about. It was decided to increase the editorial membership with young members and try to come to an agreement with the older members of the "Zoria." Franko mentions that the "Women's Almanac of Stanislaviv" is to be published.

No. 111, Lviv, Veresen 1885; pp, 276-277
Franko has eye trouble. He claims that a new movement will arise to take over "Zoria," but he will not be the one to lead it, for he claims that he never had any plans to do so--as some claim. The Shevcenko Society handed the editorship over to him. The selection of articles depended on him.

No. 115, Lviv, 11 hrudnia 1885; pp. 284-287
Franko discusses Drahomaniv's article on Turgenev, the inclusion of which in the "Zoria" Drahomaniv protested against. Franko wants to include a postscript about this and defend Drahomaniv against the unjust attacks that have been made on him by the Galician intellectuals. He mentions the publishing of the "Almanakh" and is counting on Drahomaniv's aid in this matter.

No. 119, Lviv, 2 lutoho 1886; pp. 293-296
Kalytovsky and Franko have become editors of the "Zoria" and there is hope that the magazine will be much improved. Ohonovsky is preparing a history of Ukrainian literature for the "Zoria."

No. 123, Lviv, 9 sichnia 1886; pp. 299-300
The Editorial Boark of "Zoria" plans to celebrate the 25th anniversary of Shevchenko with a tribute to his life and works. Franko asks for Drahimaniv's advice, and suggests that he compile the opinions of the Russians and Poles on Shrvchenko as a writer.

No. 124, Lviv, 10 lutoho 1886; pp. 300-301
Franko discusses Drahomaniv's criticisms of "Zoria." The novel "Luboracki" is being published, after which a short work by Pavlyk about the "reading institutes" could be published. Franko emphasizes that Drahomaniv's educational work will be published with no hesitancy on his part. He underlines his respect of Drahomaniv's judgement, but reminds him that if he does not want to carry on the discourse Franko will not force him to do so.

No.125, Lviv, 14 lutoho 1886; pp. 302-303
Franko wants to write a poem based on the St.

BIBLIOGRAPHY

Valentine's legend and wants Drahomaniv to write a preface a about the historical foundation of this particular legend.

No. 127, Lviv, Berzen 1886; pp. 307-311
Franko is resentful of Drahomaniv's protest in the Polish newspaper, "Kurier Lwowski," against the evening dedicated to Shevchenko's honor. Franko questions Drahomaniv's motives and cannot understand why a tribute to Shevchenko cannot take place in Galicia.

No. 132, Lviv, 7 chervnia 1886; pp.320-322
This letter stresses the importance of communication between Ukraine and Galicia. A separation would put out the sparks of nationalism still glowing there.

No. 134, Lviv, Serpen 1886; pp.324-325
Franko discusses three dramas, which were presumed to be written by Shevchenko, but were not. Franko claims that they are weak and do not possess the characteristics of Shevchenko's writing. "Polubotok" has nothing in common with the historical figure of Polubotok; "In the Album" has no coherence, rhythm of logic; "Nicely Does Your Kobza Play" was probably written by Afan Chuzbynsky.

No. 135, Lviv, 17 veresnia 1886; pp. 325-326
Pavlyk is working on his study of the "reading institutes." With the new year, Franko is thinking of publishing "Postup," which will contain news from the country and criticism from the "common man."

No. 137, Lviv, 24 zhovtnia 1886; pp.327-329
The attemp to publish "Postup" was unsuccessful.

No. 139, Lviv, 31 zhovtnia 1886; pp329-330
Franko discusses the prospective plan of "Postup"--which will contain literary and educational essays and a chronicle of economic and social events.

No. 140, Lviv, 20 lystopala 1886; pp. 331-332
Franko thanks Drahkmaniv for his consent to cooperate with the publishing of "Postup." He also discusses the article in the "Kurier Lwowski" which claims that the progressive Ukrainian intellectuals would rather join with the Polish peasants than the democrats, of which the larger portion of Polish intelligentsia belong to.

No. 143, Lviv, 11 hrudnia 1886; pp. 334-336
Franko is thinking of publishing the "Almanakh" (Almanac). He advises Drahomaniv not to publish Shevchenko's Kobzar in Geneva, but on the Austrian border (in Prague) wh

where the publications will not be confiscated. He cannot understand Konyskyj's view in the article "Odesskom Westnyke."

No. 145, Lviv, 24 sichnia 1887; pp. 338-343

The "Brotherhood" has decided to publish an "Educational Library" ("Naukowu Bibliotheku") and Franko wants Drahomaniv to edit the "News from Ukraine" section. He further gives the plan of the way poems, stories, critical sketches, novels, and reviews will be published in the magazine. He also mentions some of his works which have appeared in magazines and newspapers.

No. 147, Lviv, 18 serpnia 1887; pp. 344-347

Franko describes Konyskyj's stay in Lviv and how he tried to reorganize "Zoria" and "Dilo," but did not succeed. Konyskyj proposed that "Zoria" be written inthe Poltavian dialect. Franko has joined the staff of "Kurier Lwowsky."

No. 148, Lviv, Zhovten 1887; pp347-349

At the beginning of the year Franko will publish a work on the "reading institutes" in the "Naukowa Bibliotheka." The older generation is hostile to the "Brotherhood" because they are ublishing too many books in the Russian language. Ohonovsky is complaining about the socialists and realists.

No. 150, Lviv, 6 lystopada 1887; pp351-353

Franko asks about the introductory article, "Reysa", which is to be translated. An ethnographic "Kruzok" (Circle) is forming in the "Brotherhood," which is to establish a committee to prepare lectures.

No. 151, Lviv, 20 lystopada 1887; pp. 353-354.

Franko mentions the article about the Scriptures and would like Drahomaniv's comments on the history of religions in literature. He also mentions a novel which he is preparing for a competition.

No. 152, Lviv, 15 sichnia 1888; pp. 354-357

The death of Fedkovych is mentioned. Franko wants to publish the second volume of Navrotsky's works, to which Drahomiv is to write a preface.

No. 154, Lviv, 6 lutoho 1888; pp. 359-361

Franko cautions that the "Narodna Rada" should not mention anything about the inner organization and the social and economic life of the people. He remembers with pleasure Drahomaniv's "Reminiscences of Galicia" which he will publish in the "Naukowa Bibliotheka."

BIBLIOGRAPHY

No.155, Lviv, 22 lutoho 1888; pp 361-363
Franko wants to take the doctorate examination in Ukrainian literature and for his dissertation he has chosen Shechenko's "Son." He asks Drahomaniv about some events in Shevchenko's life and his relationship with certain individuals.

No. 156, Lviv, 19 bereznia 1888; pp. 363-368
A "New Dictionary of Scholarship" is being compiled in Prague and the Ukrainians are being encouraged to contribute material on literature, culture and ethnography. Franko is encouraging Drahomaniv to be the editor for the Ukraine

No. 157, Lviv, 30 czervnia 1888; pp. 368-370
This letter describes Franko's discussions with Konyskyj about a new magazine, "Pravda," which will appear in Lviv.

No. 160, Lviv, 6 lystopada 1888; pp. 372-374
Franko plans a trip to America in the spring. He proposes Pavlyk as administrator of the new magazine("Pravda"). He wants to expand his "Bibliotheka" to an education-literary one and to frequently publish small editions of new works and memoirs.

No. 162, Lviv, 17 hrudnia 1888; pp. 376-378
Konyskyj is looking for an editor for "Pravda" after rejecting Ostap on the advice of the police department. Franko is thinking of forming a committee of the two parties to create a better understanding.

No. 164, Lviv, 10 lutoho 1889; pp. 380-382
There remains an archive of the letters of Navrockyj, 17 of which are Drahomaniv's. Franko wants to publish. these as "justificational documents." Franko, in time, would like to become an assistant professor.

No. 166, Lviv, 1 bereznia 1889; pp. 383-386
Franko has found a manuscript of Ivan of Vyshnia at the Stavropihisky Institute. It had not been published before. He has also located "A Fragment From the Dialogue of the Students" - a religoius dispute.

No. 167, Lviv, 20 bereznia 1889; pp. 387-389
Franko mention his poem "Cain," which he wrote under the influence of Byron, adding a fragment from Faust.

No. 171, Lviv, 23 lystopada, 1889; pp. 393-397
Franko has chosen for his doctoral thesis the topic "Church Songs of the 17th. and 18th. Centuries," which are sung on different holydays. He mentions the "Orations" - a

group of secular poems. He asks Drahomaniv if a scholarly contact exists between Sophia's and Athony's Hills (Atonska Hora) and if is possible to do research there.

No. 172, Lviv, kinets 1889; pp. 398-402
Materials for Church songs are discussed by Franko: He wants to stop further bastardizing of their texts, because a "Bohohlasnyk" is to be put out in Stavropihia. He mentions the "Prison Sonnets" (Tiuremni sonety) and the tales of Jewish life.

No. 176, Lviv, 30 travnia 1890; pp. 404-406
Franko again mentions the dramas "Nicely Does Your Kobza Play" and "Polubotok," which were published in the Kobzar in Prague, and which he still admits that Shevchenko did not write. Franko is advised to take his doctorate examination in Vienna (from Yagich). He has already started writing it in German.

No. 177, Lviv, 8 lypnia, 1890; pp. 406-407
Franko would like to meet Drahomaniv in August, but cannot because he has to attend the historical convention in Lviv. Prof. Sharanewych wants to include Franko in the Jubilee Edition of Stavropihia.

No. 180, Lviv, 17 zhovtnia 1890; pp. 409-410
A new Radical Party is to be formed, whose organ is to be "Narod." The periodical needs economic aid.

No. 182, Lviv, 7 hrudnia 1890; pp. 412-415
Franko has registered for his 8th. semester at Chernivtsi. He needs 8 semesters for the doctorate of which he already has seven. Here he has met Stocky who has begun to publish the magazine "Ruska Shkola," which has been held up after the first issue to the lack of material. Franko gas helped to draft a plan for the magazine and has provided material for the next issue.

No. 185, Lviv, 8 czervnia 1891; pp. 418-424
The Convention of Slavic Youth in Pragur is discussed. Franko mentions that a sustantial number of Slavs attending were not prepare to speak concretely on the various topics. The Russian section brought the suggestion to make the Russian language an all Slavic language - which was not accepted. He also discusses his trip to the Ukraine and his reaction to the life of organization there.

No. 187, Lviv, 22 serpnia, 1891; pp. 425-428
Franko wrote a review about Drahomaniv's Bulgarian works. He has collected 4,00 Galician folk sayings, but does not know who will publish them. He also discusses the

BIBLIOGRAPHY

mystery of Christ's Passion.

No. 188, Lviv, 15 veresnia 1891; pp. 428-430
Franko promises to make an index to Drahomaniv's Memoirs, whcich are being written. He advises Drahomaniv to write scholarly works and to separate the prefaces from the body of the work, making each part distinct.

No. 191, Lviv, 14-15 lystopada 1891; pp. 435-438
Drahomaniv's illness is mantioned along with the bad news from the Ukraine. Franko proposes that they collaborate on a History of the Ukrainian Literature, which is planned as a scholarly handbook.

No. 198, Lviv, 5 kvitnia 1892; pp. 447-450
Franko has loaned for four weeks, in Zagreb, the Sprichworten Lexicon, a five-volume edition, each volume containing over 60,000 folk sayings. Due to an eye infection, he disrupted the studying of the Lexicon. He wants to publish his own folk sayings indicating each source. He concludes by answering Drahomaniv's criticism of his poetical work "Don Quixote" and some of the tales.

No. 200, Lviv, 29 kvitnia 1892; pp. 451-452
Franko has finished his research on the folk sayings, and is getting ready to compile folk tales.

No. 202, Lviv, 28-30 lypnia 1892; pp. 454-456
Franko is sending money to Drahomaniv in Paris for a series of photographs which Drahomaniv is to make of himself and send back. Franko is planning to leave for Vienna to work on his doctorate.

No. 205, Lviv, 22 veresnia 1892; pp. 457-460
Franko writes about Drahomani's departure for Paris and his own for Germany. He writes on the situation of "Narod" and "Chliborob" concerning materials. (Pawlyk is the editor of the last one.) He wants to publish a quarterly for the Radical Party.

No. 207, Viden, 7zhovtnia 1892; pp 461-462
The paper "Narod" has been moved to Kolomyja. Franko is now staying in Vienna,

No. 208, Viden, Zhovten 1892; pp. 462-464
The note sent by Russia to Bulgaria about Drahomaniv as a professor in Sofia is mentioned here. News are heard about Okunevsky, this one says that Austria is preparing to war with Russia and is ready to make political allowances to the Ukrainians.

BIBLIOGRAPHY

No. 210, Viden, 25 Zhovtnia 1892; p.465
Franko through a letter to Drahomaniv's sister informs him that Kistiakivsky and Tuchapsky have been arrested. He asks him to inform everyone.

No. 211, Viden, 30 zhovtnia 1892; pp. 465-466
Franko has published his article on immigration in the "Arbeitszetung." He mentions the financial debts of "Narod," which have been settled on Franko personally by the publishing firm when it moved to Kolomyja.

No. 213, Lviv, 20 hrudnia 1892; pp. 467-469
The discussion with Yagich on the thesis on Varlaam is related. A parliamentary crisis: the Czechs want ministerial positions, writes Franko.

No. 214, Lviv, 14 sichnia 1893; pp. 469-473
Franko has received a 200 Zl. award for his drama "Ukradene Schastia." Tells of desire to write a dramatic trilogy about Bohdan Chmelnytsky and has the following plan: 1) Zhovti Wody, 2) Berestechko, 3) Bohdan's Death, and perhaps another drama: "Bohun."

No. 215, Lviv, 28 sichnia 1893; pp. 473-476
The second place in the competition was awarded to a non-original work, a translation, or perhaps a closely written revision of one of Ostrovsky's dramas. A Tretiak from Ukraine is mentioned, who supposedly is teaching Ukrainian literature at the Krakow University.

No. 217, Viden, 21 kvitnia 1893; pp 478-480
In Vienna, intellectuals like Lawrivsky, Shchurat, Budzynovsky want to start a magazine for short stories and translations. They want to publish it in a scholarly manner and without the threat of Russian censorship. Franko has received no reply for the short story upon which 75 rubles were promised in Warsaw.

No. 219, Viden 12 travnia 1893; pp. 481-482
Franko praises Drahomaniv's refusal to join the Shevchenko Society in Lviv. Yagich has spoken well of Franko's dissertation to one of the university's professors.

No. 221, Viden 28 travnia 1893; pp. 483-484
Franko describes a meeting of Slavs: Czechs, Croatians, Russians, which was attended by Yagich, Krumbacher and Paliwka. Franko wants "Narod" to become a weekly publication.

No. 222, Viden 13 czervnia 1893; pp. 485-486
Franko wants to publish his dissertation in one of the journals. He attended a discussion for academic

BIBLIOGRAPHY

delegates of all Slavic nations. Nasaryk moderated the discussion.

No. 223, Viden, 20 czervnia 1893; pp 486-488
Franko discusses his doctorate exam. He still has to face the philosophy orals. He expexts a promotion. He finished the exam with honors.

No. 227, Lviv, 6zhovtnia 1893; pp 490-492
Franko wants to begin publishing in one of the Bulgarian journals "Prychta ot Knyh Balkanskych." He also wants to publish a new bi-monthly which would contain literature and materials on folklore.

No. 229, Lvivn 6 lystopada 1893; pp. 495-497
Franko is establishing "Zytia i Slovo," a scholastic jounal; he is grateful to Drahomaniv for his promiss of contribution. He names some of the material which will be published.

No. 234, Lviv, 20 sichnia 1894; pp. 501-502
"Zytia i Slovo" has appeared. Lesia Ukrainka has s sent 45 Kupal songs, along with the description of the rites performed as well as the necessary notes. The economic situation of the publication is not too bad: it has 100 subscribers so far.

No. 236, Lviv, 23 zhovtnia 1894;pp. 504-505
The gv't. has rejected "Besida," for which Franko wrote dramatic works. He sends an article intended for the "Zbirnyk Bolharsky."

No. 237, Lviv, 25 lutoho 1894; pp 506-507
Franko aska for the return of his manuscript which was sent to the "Zbirnyk Bolharsky" since it must be returned to the University of Vienna.

No. 239, Lviv, 11-19 bereznia 1894; pp. 509-511
The drama "Uchytel" is returnes to the "Ruska Besida" to be checked after Franko's revision. Drahomani's criticism of Lesia Ukrainka is thought unfair, since the songs submitted by her are originals, particularly of one vicinity in the Ukraine. Franko's wife is writing children' tales.

No. 243, Lviv, 3 srpnia 1894; pp. 516-518
The Convention of Radical Youth was unsuccessful due to non-original opinions and lack of interest in actual work. The Polish Writer's Convention, attended by Czechs, Ukrainians, Russians is described. Franko voices his opinions frequently.

BIBLIOGRAPHY

No. 246, Lviv, 9 serpnia 1894; pp. 520-521
Miklashevsky (a Russia) is surprised Of Drahomaniv's view on the political separation of Ukraine. Separatist view creates antipathy in him. Watson has sent 100 dol. with a note to the Ukrainian Shtunda. Franko is publishing his poem "Ivan Vyshenskyj."

No. 247, Lviv, 14 veresnia 1894; pp. 522-523
Bakunin's speech is not in the "Ossolineum." It appeare in 1848 in Lviv, but was confiscated. His appeal to the Slavic Brothers" in Polish, met the same fate. Franko requests opinion on the dramas: "Ukradene Shchastia" and "Oedipus Rex." because he wants to become a dramatist.

No. 249; Lviv, 1894; pp. 525-526
Ohonovsky's funeral is described, at which, Hrushevsky and Makarushka gave eulogies. Franko will try for an assistanship at the University of Lviv, and for promotion, he wall submit the poem "Ivan Vyshensky."

No. 250, Lviv, 10 lystopada 1894; pp. 527-528
Franko is bitter because no one is submitting material to "Zytia i Slovo." Hrushevsky will probably head the Shevchenko Society. Professors at the Lviv U. want Franko to lecture on rhetoric, instead of literature - they want him to take Ohonovsky's place.

No. 251, Lviv, 14 lystopada 1894; pp. 528
A committee of three professors was appointed for t Franko's admittance to an assistantship. The Poles supported him. Sharanevich was neutral; Hrushevsky was against him.

No. 254, Lviv, 1 sichnia 1895; pp. 531-535
Due to political reasons the Austrian Governor Badeni does not admit Franko into the department, even though the faculty has accepted him.

No. 256, Lviv, 25 sichnia 1895; pp. 536-540
Franko is eager to publish Ohonovsky's letters in "Zytia i Slovo." The Shevchenko Society has decided to collect ethnographic material and new "recruiting songs."

No, 258, Lviv, 1lutoho 1895; pp 542-543
Franko discusses the ~~the~~ articles and criticisms which are to appear in "Zytia i Slovo," and their sequence in journal.

BIBLIOGRAPHY

Drahomaniv, M., "Lystuvannia I.Franka i M. Drahomanova," Materialy dla Kulturnoi i Hromadskoi Istorii Zakhinoi Ukrainy, Kyiv, Vseukrainska Akademia Nauk: Komisia Zakhidnoi Ukrainy, 1928.

The sources used are a selection of letters written by Drahomaniv to Franko.

Drahomaniv do Franka (Drahomaniv to Franko)

No. 18, pp. 24-26

Drahomaniv gives his opinion of the newspaper "Svit. He claims that there is little which is national or contemporary. He feels that Pawlyk has answered well the Polish paper "Praca" whcih had said that they are still "jumping into the Polish woods."

No. 22, Chemin Dancet, 14. 5 lystopada 1882; pp. 34-35

Drahomaniv advises how to edit "Svit" because grammatical errors would demoralize both, writers and public.

No, 24,... 27 hrudnia 1882; pp 37-40

Drahomaniv still advises on "Svit." Only established views must be held, and this with time will attract an audience and perhaps bring money.

No. 30,... 23 lystopada 1883; pp 49-54

Drahomaniv discusses Pawlyk. He gives advice to the "Kruzhok." Tells how Franko should organize materials for his projected History of Ukrainian Literature.

No. 33, pp. 58-59

Drahomaniv sends a lecture to the "Kruzhok." Then he tells Franko to publish the obituary of Baron Korf in "Dilo." A copy shoul be sent to Baroness Korf.

No. 35,... 18 hrudnia 1883; pp. 59-62

Drahomaniv advises the "Kruzhok" to meet social, industrial and law groups, for the better contact of people.

No. 36,... 12 kvitnia 1884; pp. 62-64

Drahomaniv is angry because his lecture for the "Kruzhok" was read under an assumed name; he had expressly stated that his own name be used. Mention an article by Lamansky in which the author includes a program of the Austrian Panslaviam, which is opposed to Russia.

No. 38, ..., 25 kvitnia 1884; pp 66-69

Drahomaniv talks about Franko and his other colleagues and their lack of respect for each other. He cites some of the mistakes made by Franko in his critical works.

BIBLIOGRAPHY

No. 40, ...,1 travnia 1884; pp 70-72
In answer to Franko's opinion that he looks at things too seriously, Drahomaniv admits that it is difficult to do otherwise. He will submit his 1872 talks with Navrocky to the biography which will be published about Navrocky.

No. 41,....5 travnia 1884; pp.72-74
Drahomaniv is of the opinion that Russia's lack of communication is due to the curtailment of social life.

No. 45, ..., 26 veresnia 1884; pp.82-88
To Franko's paralleling of Galicians and Ukrainians (old and new nationalists) Drahomaniv mentions that in Austria there exiats a Constitution for the people, while in Russia there is an administrative oppression and censorship. He advises Franko to form a group of progressionists.

No. 47,..., 25 zhovtnia 1884; pp. 94-98
Drahomaniv advises Franko to make "Zoria" a European Journal; yet keep it moderate. He mentions some of his work written in the Russian language.

No. 50,..., 15 hrudnia 1884; p. 101
Drahomaniv is not surprised that the editorship of "Zoria" was not passed to Franko's hands. He claims that Franko and his colleagues have taught people like Partyckyj not to respect their judgements and to make them think that Franko will ask to be the editor.

No. 52, ..., 22sichnia 1885; pp. 104-105
Drahomaniv, having heard of Franko and Pawlyk's plans to go to Ukraine, asks them to bring up the following points: 1) Do the peasants expect something livelier and more radical than what the nationalists offer; 2) that the clerical politics of the nationalists are unsuccessful in Galicia, and are not reconcilable with the Ukrainian idea. He further advises Franko to tell the citizens of Kiev about the one-sided political views of the Shevchenko Society.

NO. 54,..., 12 bereznia 1885; pp. 106-108
Advising Franko on how to be an editor, Drahomaniv tells him not to take the authors as being wiser than the reading audience, or himself to be smarter than his co-workers. Franko should put forth a minimum of principles and stick to them. Franko is to state that it is the freedom of the Ukrainian people that matters most to him and to declare himself a federalist and one who will strive for the reworking Of Russia into a free nation.

No. 56,..., 20 bereznia 1885; pp. 109-112
Drahomaniv does not like "Bratstvo's" program - no

BIBLIOGRAPHY

principles are stated concretely, there is only a general statement about Ukrainian unity and self-knowledge. Drahomaniv is sending his comments which shoul be considered in reorganization of the program.

No. 61,..., 2 veresnia 1885; pp. 116-120

Drahomaniv explains that he never meant toattack Franko as an enemy, as Pawlyk has told him. He was not talking about the reform of "Zoria," but rather of another newspaper that Franko was publishing. He never wanted Pawlyk in Franko's place, claiming that the latter was more informed. As to the reform, the principles were not given, only the candidates for editor. He claims that no one has the right to make an agreement in the name of the Ukrainian Society of Kiev because this is contrary to the declaration of 1873.

No. 63,..., 18 veresnia 1885; pp.120-122

In this letter Drahomaniv softens has accusations against Franko. He has re d the article about the "Shtunda" in "Zoria" and "Dilo" and he claims that the Shtunda is the de-russification of Ukrainians among Europeans. He mentions that in Shevchenko's "Poslannije" there is a disagreement with the German enlightment.

No. 65,..., Osin 1885; pp. 124-127

Drahomaniv asks Franko to be the intermediary for the articles which Drahomaniv wants to send to the "Kyivska Staryna." He claims that the "Kyivska Staryna" has a few insulting remarks about the author of the pamphlet on the "Narodnyj Dim" and also on Oleh Pchilka.

No. 67,..., 8 lystopada 1885; pp 130-133

Drahomaniv complais about Partyckyj who has accused Drahomaniv of being sent by the Russian gv't. to preach nihilism abroad. He asks Franko not to iclude his manuscripts in the "Zoria." Konyskyj has sent the Anthology of Ukrainian Poets to Petersburg, where it has disappeared, instead of publishing it in Galicia.

No. 70,..., 7 hrudnia 1885; pp. 136-138

With the new year Drahomaniv will be ready to work on Ukrainian folklore. He advises Franko to begin with the "Kobzarski Dumy" - but cautions him to write phonetically and not etymologically, as Partyckyj and Barvinskyj have done. He complains that there is no mention in "Dilo" about his new work "Politychni Pisni." (Political Songs.)

No. 73,..., 15 hrudnia 1885; pp. 141-143

Drahomaniv complains to Franko about getting him into the "Zoria." He does not require satisfaction from Partyckyj because "the man is dishonest." He advises Franko to

abandon "Zoria" and publish his own journal, and then Drahomaniv promises to cooperate and include his "Kobzarski Dumy" material which the learned world should acknowledge.

No. 74,...; pp. 143-144

Drahomaniv is hurt that the money which was promised to him by the people has not been sent. He wants to publish the third printing of "Politychni Pisni." He is working on a revision of "Consquina."

No. 76, ..., 28 hrudnia 1885; pp. 145-147

Drahomaniv demands that his letters be published in "Zoria," or he will publish them separately. He now advises Franko not to abandon "Zoria,", but he sees that Franko is imprisoned by a "bunch of dogheads." If Franko will not be the editor, Drahomaniv will submit "Consquina" under certain set conditions.

No. 77,..., 2 sichnia 1886; pp. 147-149

Franko's letters to Ukraine about Drahomaniv will only hurt his image there, writes Drahomaniv. Drahomaniv wants to know why he has been named "Mychajlo Halyckyj." He mentions that Franko's co-editors have again included Drahomaniv's articles, but not his letter.

No. 8o,..., 14 sichnia 1886; pp. 152-153

Drahomaniv is awaiting a letter from Antonovych about the program or subsequent liquidation of the Geneva institutions. He asks Franko if he should publish the third edition of the songs; what to do with the typography and organization of volumes. If the "Zoria" wants him to be the a contributor, he expects to be informed about it.

No. 314,..., 20 lypnia 1894;pp. 469

This letter is an example of Drahomaniv's poor knowledge of the Ukainian language. It clearly shows that his medium was the Russian language, in which he wrote most of his work. Drahomaniv tells of interruption of travelling plans due to his wive's illness.

No. 344,...,23 lutoho 1895; p. 495

Again, Drahomaniv's poor control of the Ukrainian language is seen: "Poluchyv ya chastynu jubileynoho 'Narodu' i mushu diakovaty Vasia Pavlyka za Mashi promovy..."

No. 347,...,13-25maya 1895; pp. 499-501

This is Drahomaniv's last letter, a month before his death. He muses on the publication of his work "Son Kniazia Sviatoslawa." He criticizes the Galician writers for their lack of realism and poetic truth. He calls their style a "Ruthenia that does not reflect realistic life."

BIBLIOGRAPHY

Secondary Sources.

Chubatyj, R., "Spohady pro Ivana Franka," in the Suspilno-Politychnyj i Naukovo-Literaturnyj Misiachnyk Vyzvolnyj Shlah, Vol.6, London, Ukrainska Vydavnycha Spilka, Czerven 1967, pp. 711-720.

This article reveals the author's friendship with Franko. He tells that on the 40th. anniversary of Franko's literary career, the latter revealed that he ws "a human being inspired by Faith." He saw Franko receive the Holy Sacrament at the Volosska Church.

Doroshenko, V., Velykyj Kameniar, Winnipeg, Nakladom Komitetu Ukrainciv Kanady, 1956, p. 63.

A brief study of Franko's literary creativity and his place in the Ukrainian Society. He was an enemy of communism and a proponent of a free Ukrainian nation. The study shows Franko's positive approach to faith and theology, or religion.

Franko, I., "Moloda Ukraina" in Pysannia Ivana Franka, Winnipeg, Nakladom Ruskoi Knyharni, 1920, p. 102.

This volume cintains a preface and artcles by Franko. He illustrates the environment and climate in which his generation lived. The goal of his educated contemporaries was to educate the masses and to oppose the Austrian administration, which quelled the rationalistic spirit of Ukrainian patriots.

....."Shcho to Bula Panshchyna?" in Tvory: Statti i Materialy, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, Kyiv 1946, tom XIX, pp. 325-330.

In this article, Franko explains the term "panshchyna," and describes the squalid life of the peasants under serfdom and shows the results, which exist even to our own day.

..... Tvory: Vybrani lysty, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1946, tom XX, pp. 5
No. 1, do Redakcii Journalu "Druh," 6 maya 1874

Franko asks the editors of "Druh" to send him some missing copies of the journal. Poste-Restante. He mentions some misunderstanding with the directors of the gymnasium over their policies. He is grateful to the editors for their favorable reviews of his poems.

..... pp. 8-9
No. 2, do V. Davydiaka, Drohobych, 13 travnia 1874

BIBLIOGRAPHY

Franko is elated with the letter from Davydiak, and asks him to be sincere with him and to analyze his poetry. He will send all his finished works to Drahomaniv, as well as those of some friends.

.....pp. 38-48

No. 18, do O. Roshkevych, Lviv, 20 veresnia 1878

This letter describes how Franko understood Drahomaniv's concept of revolution. He assures Roshkevych that socialism will not oppose the national development nor the religious belief.

.....pp. 49-54,

No. 20, ..., Lviv, 26 hrudnia 1878

Love and sentiment and their relationship to Franko's work are discussed in this letter. He mentions that the students are conducting discussions on various subjects. He is anxious for female students to participate in them. Lastly, he encourages Roshkevych to write, because she can well represent the Ukrainian woman in writing (as well as the European writers, for example - those in France.)

.....pp. 58-61,

No. 22, ..., Lviv, sereda, 15 sichnia 1879

Franko mentions his three sketches of " remembrances of childhood," one of which he wants to publish in the "Viennese Slavonic Almanac," the other in the newspaper "Tygodnik" and the third in the newspaper "Obroncy." He points out that on the 28th. of that month the Circle is sposoring a ball, to which he cordially invites Roshkevych. He includes in the letter the verse-translation "Tsarytsia Duchiw."

.....pp. 69-71,

No. 27, do M. Pawlyka, Lviv, Cherven 1879

Franko informs Pawlyk that he has published the 5th. volume of the "Dribna Biblioteka." He wants the Biblioteka to include handbooks and mannuals for education to aid the youth. He plans a trip to Sambir-Hills to raise funds for the Hromada.

.....

No. 54, Do I. Beleya, Nahuyevychi, 12 zhovtnia 1881

Franko advises Beley to include, in the biography of Gogol, the point that Drahomaniv mentioned - "that Gogol did more for Ukraine than the whole of Ukrainian literature, Shevchenko included." Yet Franko emphasizes that Gogol's writings in Russian alienated Ukrainians from their own language and his works did not fall into the hands of the people as easily as Shevchenko's, who wrote in Ukrainian.

BIBLIOGRAPHY

.....pp. 176-177
No. 69, ...,Nahuyevychi, hruden 1882
Friedrich has written to Franko seeking someone to work on a history of Russian literature. Partyckyj tells Franko that he will receive less pay for his novel Zachar Berkut. At the end, Starycky's Hamlet is mentioned, which is successful says Franko.

.....pp. 550-551
No. 264, do A. Krymskoho, Lviv, 11 travnia 1895
Franko discusses linguistic stresses and neologisms. He is ready to pubish a collection of his own poetry. Franko has tried for an assistantship at the Lviv University, while Kolessa has achieved a position at Chernivci.

..... pp. 576-578
No. 287, do Boduena de Kurtene, Lviv, Lutyj 1893
Franko mentions his article on Mickevicz. He tried to find the psychological attitude of the Polish people and their high offense over injustice to them, while they are quick to be unjust toward the others. They have, he claims, double ethics, one for themselves, anothet for others. He found the roots of this psychology of nationalist sentiment in geniuses like Mickevicz and Krasinski.

..... p. 591
No. 299, do W. Bileckoho, Lviv, 3 hrudnia 1901
Franko agrees to the publication of "Lys Mykyta," "Abu-Kasymovi Kapci" (Abu-Kasim's Slippers), and "Koly shche Zwiri Howoryly" by the Pedagogical Society on the agreement that the society would pay him 200 guld, which he needs to pay for the cost of the house which is being built for him. He will probably need a loan to finish payments on the house.

Kluchko, Anna (Franko), Ivan Franko i Yoho Rodyna - Spomyny, Toronto, Liga Vyzvolennia Ukrainy, 1956.
This book contains the memoirs of Franko's daughter. She describes the wretched life of the poet and his family, the illnesses and death of Franko's son, Andrij; also, life during W.W.II and their stay in Lviv, and the death of Franko.

Luciw, L., Ivan Franko - Zytia i Tvorchist, New York Naukove Tovarystvo im. Shevchenka i Svoboda, 1966, p. 64,
The author traces the development of Franko's world view and Drahomaniv's influence on him. He analyzes Franko's creative work. He points out that Franko did not follow Drahomaniv's "federalism."

BIBLIOGRAPHY

Mukhyn, M., "Drahomaniv bez masky," in Vistnyk, Knyha 10 za Zhovten 1933, pp. 736-745.
Here the sources of Drahomaniv's Russification are traced. Drahomaniv was enthused with Russian literature, and approached Shevchenko critically and with hostility.

Shelukhyn, " Ukrainstvo 8o-yh. Rokiv XIX v. i Moi Znosyny z Ivanom Frankom," in the Literaturno - Naukovyj Vistnyk, 1926, pp.25...
The article describes the life of the Ukrainian intelligentsia during the attempt to curtail the Ukrainian word and language. Franko meets Khorunzhynsky at a reunion in the fields, since formal meetings were strictly forbidden, and becomes engaged to her. A description of Franko's trip and stay in Odessa is given.

ABSTRACT

As it is acknowledged that the ~~intellectual and~~ socialistic ideas propagated by the great thinker Drahomaniv indelibly influenced Ivan Franko, it is accepted that the genius and creativity of this latter one, left an indelible mark on Ukrainian culture.

The author of this thesis traces the growth and development of Franko's well-rounded qualities through a study of the correspondence between these two giants of the Ukrainian literature and history.

The first chapter of the thesis, shows in detail how Franko tried to stimulate social and national awareness among his countrymen. This, he accomplished by introducing students to the events then taking place, by organizing special student study groups, giving lectures on current social and political ideas, (which already were in vogue in the West), by making field trips into Halychyna, and finally, by setting up study circles ("Tovarystva Prosvity") for the villagers.

The above mentioned efforts of Franko, were further carried out in his journalistic work. Published in Ukraine and abroad, these works advocated sweeping social reforms for the peasants. Examples of such works are: "What was Serfdom" and "The Remnants of Serfdom in Halychyna."

Through these and many other writings, Franko continuosly pleaded with the government to better the conditions of the peasants. In turn, he made the Ukrainian citizen aware of the incoming thoughts, both political and national.

A Radical Party was set up by Franko and his colleagues in the 1890 's. with the aim of stimulating the masses of Halychyna with an awareness of their national entity.

The second chapter, "Literary and Cultural Problems," traces Franko's growth as a writer and a poet.

His early works, such as Petriji and Dovbushchuky, indicate underlying social elements found in legendary themes. Later, as his writing developed, his themes gained historical, social and realistic colors within the frames of popular tales. This can be seen in Zakhar Berkut and Boryslawski Opovidannia.

Franko's writing did not limit itself on the Ukrainian ground. As a student of Lviv University, Franko translated Heine (Germany) and Byron (Cain), contributed to William Friedrich's History of World Literature with a section dedicated to Ukrainian literature, and translated Shevchenko's poetry into German.

Another contribution of Franko to the treasure of Ukrainian culture was his anthology of folk songs, compiled during his multiple field trips with fellow students.

Franko's growth as a poet can be seen by comparing the poetry of his youth with the poetry of his later years. Early poems such as "Krynycia" and "Kotliarevsky" were based on stories he had heard from people. It is in his later poems, such as "Kameniari", "Panski Zharty," "Cain," and "Ivan Vyshensky" that we find philosophical thought in the frame of epic tales.

These poems, plus a whole series of children's stories like Lys Mykyta, Jak shche Zwiri Hovoryly or Abu-Kasymovi Kapci were the subject of Franko's correspondence with Drahomaniv, who gave his continued advice and criticism.

In the third chapter, "Editing Problems," we see the full development of Franko's varied interests. He was the editor and publisher of: "Druh," "Hromadskyj Druh," "Dzwin," "Dribna Biblioteka," "Praca," "Svit," "Zoria," "Kurier Lwowski," "Narod" etc. Naturally, some of these publications, were issued at different intervals of time. In other publications, he collaborated with his journalistic and individual capacities. To name some of them: "Dnistrianka," "Dilo," "Slovianskyj Almanach," "Pravda (Warsawska)," "Tydzien literacki," "Dziennik Lodzki," "Glos," "Kraj," "Kurier Warsawski," "Die Zeit," "Arbeitszeitung," and many others.

It is in these publications, were Franko's works originally appeared. For example Boa Constrictor had been published in the "Hromadskyj Druh," Zakhar Berkut in the "Zoria",

Na Dnie in the
"Dziennik Łodzki," and so on.

The Krakow Academy of Sciences also published various works of Franko. A good example is "Wedding Customs in the Village of Lolyn," gathered by O. Roshkevych and edited by Franko. These examples are but a few of the actual appearances of Franko's writings in many foreign countries.

The fourth chapter, "Language and Style" traces the development of these throughout his works. Through Franko's efforts, the people of Halychyna were freed from the etymological version of their language, the so called "Yazychie," and were able to recurr to the use of the living national language, not only in the spoken word, but also in writing. Further witnesses of Franko's efforts in this field are his studies of world literature, from which he sought the best in literary styles for application in his own themes, and his own critiques such as "We do not Have a Literature," and "From the Poetry of Pavlo Dumka," which were published in current publications.

It is thus that, we learn Franko was not concerned with a universal image of his writings as sole purpose of his life, he was also concerned with the development of an independent Ukrainian language, thus becoming an important figure in the history of Ukrainian literature.